Yhteydestä Välimeren maiden ja Pohjois-Euroopan välillä kuningas Hammurabbin ajoista Persialaissotiin.[1])

Kirj. **A. M. Tallgren.**

Niitä summattoman etäisiä aikoja, jolloin ihminen ensikerran esihistorian huomenkoitteessa esiintyy maailman tanterilla, on meidän ainakin toistaiseksi mahdotonta edes vuosituhansissa määritellä; mutta kuta likemmäksi nykyisiä aikoja siirrymme, sitä helpompaa on yksityiskohtaisten aikamääräysten tekeminen ja samassa suhteessa kasvaa niiden absoluutinen varmuus. Tahdon seuraavassa lyhyesti käsitellä yhtä pohjoismaisen esihistorian osaa, pronssikautta, selvittääkseni mitenkä on käynyt mahdolliseksi tutkijoille tietää jotain niin varhaiselta ajanjaksolta, kuin tämä on, se kun on alkanut jokseenkin yhtä paljo ennen meidän ajanlaskumme alkua kuin me nyt elämme sen toisella puolen, ja samalla näyttääkseni muinaistieteellisen tutkimusmetoodin varmuuden.

N. s. historiallinen aika Pohjois-Euroopassa on noin tuhannen vuoden pituinen vain. Kuten tiedämme, alkaa kuitenkin jotenkuten tarkasti määriteltävissä oleva historiallinen aika Etelä- ja Kaakkois-Euroopassa n. v. 500 e. Kr., samoihin aikoihin kun saivat alkunsa persialaissodat, ja kun kuninkaat Roomasta karkotettiin. Etuaasiassa ja Egyptin vanhoissa sivistysmaissa on historia tunnettu jo vuosituhansia varhemmin[2]). Mutta että niidenkin seutujen asukasten suorittama taival

---

[1]) Lähteinä on käytetty m. m. Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift I--XII, Montelius, Tidsbestämning inom bronsåldern,
S:ma, Die Chronologie der ältesten Bronzezeit,
S:ma, Le Relazioni fra l'Italia e la Scandinavia,
S:ma, La Chronologie préhistorique en France,
S. Müller, Nordiske Fortidsminder,
S:ma, Vor oldtid,
S:ma, Urgeschichte Europas (referaatti), ynnä joitak. muita teoksia, joihin seuraavassa on viitattu.

[2]) Vrt. esim. Arthur Hjelt, Babylonian ja Assyyrian historian pääpiirteet.

jo sitä ennen on ollut verrattoman pitkä, on muinaistiede osottanut. Historiallisen aikansa alussa elivät näet nämä vanhimmat sivistyskansat kuparikaudessa [1]). Nyt on esim. vanhan Susan kaupungin luona tutkittu 34 mtr. korkea kultuurikerros, jossa vain 5 ylintä sisälsivät rautakauden muistoja, samalla kun 5 sitä seuraavaa metriä olivat pronssi- ja kuparikauden asutuksen jäliltä, mutta kokonaista 24 mtr. alhaalta lukien oli syntynyt aikoina, jolloin metallit olivat tuiki tuntemattomat. Tämä jos mikään antaa selvän ja havainnollisen kuvan ihmiskunnan pitkän pitkästä elinijästä.

Niihin aikoihin kun jo ihmisiä harhaili Etelä- ja Keski-Euroopan alueilla, oli vielä Pohjola mahtavien jääkerrostumien peittämänä, mannerjään, joka vasta hitaasti väistyi yhä kauvemmaksi pohjoiseen. Arvattavasti saapui heti elämän käydessä siedettäväksi tännekin ihmisiä, jotka eläen alhaista ja kituvaa elämää ponnistivat eteenpäin aineellisen ja henkisen kehityksen tiellä.

Suuren suuri edistysaskel oli metallien tunnetuksi tuleminen. Varhaisin pohjoismaissa esiintyvä metalli oli kupari, ensimmäinen, joka mitä suuremmoisimmin vaikutti sivistyksen edistymiseen oli pronssi, joka normaalimuodossaan sisältää 10 % tinaa ja 90 % kuparia.

Kun Pohjois-Euroopassa ei missään löydy luonnollista tinaa, ja kun keski-Ruotsin kuparikaivokset keksittiin vasta historiallisella ajalla, niin siis kaikki se tina ja kupari, mitä täällä pronssikaudella käytettiin, oli tuotava vierailta mailta. Että tuonnin täytyi olla ylen runsaan, huomaamme, kun ajattelemme, että kaikki aseet, työkalut ja koristukset, mitä ikinä tuona puolitoista tuhatta vuotta pitkänä ajanjaksona käytettiin, olivat tuosta vieraasta materiaalista tehdyt. Mutta kun kerran jokainen gramma metallia oli tuontitavaraa, silloin oli myös liike hyvin vilkas Pohjois-Euroopan ja niiden maiden välillä, joissa näitä metalleja löytyi. Juuri tätä liikeyhteyttä saamme kiittää siitä, että voimme niin tarkalleen tuntea pohjoismaisen kronologian tähän aikaan. Luonnollisestihan näet kaikki tarkempi aikamäärittely lopultakin perustuu johonkuhun tunnettavaan aikakauteen. Niinpä esim. voimalla tietää jonkun esineen ijän, on *mahdollista* määrätä sellaisten esineiden ikä, jotka ovat sen kanssa yhdessä tavatut, mutta eivät ole sen omalle alueelle ominaisia. Kun nyt Välimeren maiden esinemuodot ovat määrättävissä, kuten kohta saan tilaisuuden esittää, ja kun Pohjois-Euroopan maat ovat olleet vilkkaassa yhteydessä Etelä-Euroopan kanssa, on niin käynyt

---

[1]) Egyptissä oli kuparikausi vallalla jo ennen 1 dynastiaa, siis viidennellä vuosituhannella ennen ajanlaskumme alkua; Vrt. Flinders Petrie, Nagada and Ballas. London 1896. Sitä ennen oli Egyptissäkin pitkä kivikausi.

mahdolliseksi määrätä täkäläistenkin esineiden ikä. Syyt, joita tässä kävisi liian pitkäksi selvitellä, näet epäämättä todistavat, että skandinaaviset maat saivat pronssinsa Keski-Euroopasta eikä esim. Brittein saarilta.

Lienee ensinnäkin syytä tarkastaa Välimeren maiden kronologiaa. Sanoin, että siellä „historiantakainen" aika loppuu n. 500, mutta emme suinkaan vain tällä perusteella tiedä minkälaiset esineet, aseet y. m. siihen aikaan olivat käytännössä niillä tienoin, voidaksemme niiden nojalla tehdä välttämättömiä vertailuja. Varhaisimmat historialliset lähteethän vain ihan poikkeustapauksessa sisältävät kultuurihistoriallisia tiedonantoja. Kuitenkin on eräs asianhaara tässä tullut meille avuksi.

Joku kymmenkunta vuotta sitte toimitettiin näet kaivauksia Ateenan Akropoliilla siinä sorakerroksessa, joka oli syntynyt, kun persialaiset v. 480 hävittivät Ateenan. Täältä löytyi suuret määrät esinelajeja, jotka olivat siis näihin aikoihin olleet käytännössä, tai hiukan varemmin, sanokaamme pyöreissä luvuissa n. 500 e. Kr. Näiden runsaiden esineiden joukossa oli myös muutamia vierastyyppisiä, italialaisia. Nyt on taas toiselta puolen muutamissa suurissa italialaisissa kalmistoissa tavattu kreikkalaisia vaaseja ja esineitä, aivan samanlaatuisia kuin Akropoliilla, samanlaatuisten italialaisten esineiden kanssa kuin sielläkin. Siispä olivat nämä molemmat ryhmät yhdenaikuisia, ja niin oli saatu tärkeä aikamääräys italialaisille esineille.

Toinen rajapyykki tarjousi tutkijoille Schliemannin suurenmoisten ja onnekkaiden kaivausten tuloksista Mykenen ja Orkhomenoksen raunioista. Tuon maailman mainion saksalaisen muinaisuuden harrastajan onnistui näet Mykenestä löytää melkoisten kreikkalaisten esinejoukkioiden parista joitakuita egyptiläisten hallitsijain nimillä varustettuja pieniä „skarabeoja" [1]) y. m. joiden ikä tarkoin voitiin määrätä. Nämä egyptiläiset hallitsijat ovat Amenhotep III & IV sekä kuningatar Ti, joiden hallituskausi on n. vuoden 1400 vaiheilla.

Nyt on toiselta puolen Amenhotepien palatsiraunioista Tel-el-Amarnasta, joka, kuten tunnettu, hävitettiin samoihin aikoihin, [2]) löydetty aivan samanlaisia Mykenekultuurin tuotteita kuin itse Mykenesta: [3])

[1]) Skarabeat ovat pieniä kovakuoriaisen tapaisia amuletteja; vrt. esim. Schuchhardt, Schliemanns upptäckter i Troja, Tiryns, Mykene, Orkhomenos och Ithaka. Öfvers. J. Centervall.

[2]) Vrt. K. Grotenfelt, Eräs kuninkaall. uskonpuhdistaja n. 4000 vuotta sitten, Hist. Aikak. v. 1903.

[3]) Vrt. Flinders Petrie, Kahun, Gurob and Hawara, Ta. XXVIII.

Vielä varhaisemman yhteyden todistuksia on Hissarlikin raunioista löydetty; samoin Egyptistä ja Aigean meren saarilta. Sveitsistäkin on löydetty selvästi kyprolainen tikari, joka on ollut käytännössä keskipaikkeilla kolmatta vuosituhatta e. Kr. (Vrt. Montelius, Die Chronol. d. ält. Bronzezeit.)

niin oli tämän viimemainitunkin aika siis määrätty. Kun samallaisia mykeneläisiä esineitä myös oli tavattu Italiassa ja päinvastoin, on siis meillä Italiankin esihistoriallisten tyyppien määrittelemiseen varmoina kaksi rajaa, suuressa katsoen vuodet 1400 ja 500 e. Kr. Että näet meidän ei tarvitse ajatella esineen saapumisen Egyptistä Kreikkaan tai Kreikasta Italiaan vaatineen aikaa muuta kuin jonkun viikon, on jo itsestään selvää sen johdosta, että samantyyppiset esineet tavataan samantyyppisten kanssa yhteydessä noissa eri maissa. Lisäksi vielä on tunnustettu totuus, että meri kaikkina aikoina on yhdistänyt enemmän kuin erottanut. Niinpä ei minun tietääkseni kukaan tutkija olekaan epäillyt näiden esineiden absoluutista yhdenaikaisuutta. Vuosi sinne tai tänne ei merkitse mitään, kun on kysymys vuosisadoista.

Että meillä näin on mahdollisuus dateerata Italian löytöjä kahtena toisistaan erillään olevana vuosisatana, on tavattoman tärkeätä. Esineiden muotokehitystä tarkasti tutkimalla, niiden koristusaiheita vertailemalla ja niiden löytösuhteihin syventymällä on näet muinaistutkijain, etupäässä kuuluisan ruotsalaisen Oscar Monteliuksen onnistunut jakaa tämä italialainen ainehisto yhdenaikaisiin luokkiin ja suunnilleen määrätä niiden käyttöaika, niin että voimme nyt seurata vuosisadasta vuosisataan italialaisen sivistyksen ja kehityksen kulkua parituhatta vuotta ajassa taaksepäin Kristuksen syntymästä lukien. Todistaakseni, miten varma näiden muinaistutkijain metoodi on, ja miten varmoja sen tulokset absoluutiseen kronologiaan nähden, mainittakoon merkillisistä hautalöydöistä Rooman forumilla. Nyt on tunnustettu, että muinaisitalialaiset aina hautasivat kuolleensa kaupungin ulkopuolelle, ja että siis forumin haudat ovat varhemmat sitä aikaa, jolloin forum jäi kaupungin piirin sisälle, siis ennen v. 753. Pari Rooman kukkulaa oli siis asuttuna jo ennen tuota vuotta, ja merkitsi siis kaupungin „perustaminen“ näiden yhdyskuntien yhteen liittymistä yhdeksi kokonaisuudeksi. Nyt ovat nuorimmat haudat osottaneet sisältävänsä juuri esineitä, jonka tyyppiset Montelius jo aikoja ennen oli lukenut kuuluvan 8:nnen vuosisadan alkupuoleen, siis juuri samaan aikaan, johon ne sitte todella forum-löytöjen nojalla kuuluivatkin.

Että italialainen kronologia on niin varma, se on juuri meille pohjoismaalaisille tärkeätä sen vuoksi, että Italia ja Pohjola Keski-Euroopan yli ovat osottaneet olleensa mitä vilkkaimmassa yhteydessä, ja että kehitys niissä siis on kulkenut täysin rinnakkaisesti.

Se, mikä selittää meille, miksi etelän kansat halusivat yhteyttä pohjoisten kansojen kanssa, miksi ja mitä vastaan he vaihtoivat niin ylen runsaasti metallejaan „Ultima Thulen“ asukasten kanssa, on Pohjan- ja Itämeren rannoilla runsaasti löytyvä meripihka, mikä etelän kan-

soille oli niin arvokasta. Jo Mykenen haudoissa 15 vuosisadalta e. Kr. on tavattu meripihkahelmiä, jotka kemiallisen analyysin mukaan ovat Pohjanmeren rannalta. Mutta jo paljo varhasempi oli kauppa. Sitä saavat epäilemättä Pohjolan asukkaat kiittää metallien tunnetuksi tulennasta. Suurissa kivikautisissa „gånggraf“ haudoissa tavataan näet vainajien mukana runsaasti meripihkahelmiä, mutta „gånggraf“eja hiukan nuoremmissa „hällkista“-haudoissa kivikauden ihan viimeisenä periodina meripihkaa tuskin on nimeksikään, mikä asianlaita jatkuu kautta koko pronssikauden. Tämä seikka on epäilemättä yhteydessä sen kanssa, että kun meripihka „hällkista“-ajan alussa huomattiin arvokkaaksi kauppatavaraksi, sitä ei enää raskittu itse käyttää eikä hautaankaan vainajille panna. — Ja vakaasti voimmekin me jälkeisten aikojen kansat tunnustaa, että meripihka todella oli kallisarvoista, että se juuri on aiheuttanut sen hämmästyttävän teknillisen ja esteetisen kukoistustilan, joka pohjoismaissa eteläisten maiden rinnalla siitä lähtien on huomattavissa.

Kun näin olemme selittäneet pronssikautisen liikeyhteyden olemassa olon etelä- ja pohjois-Euroopan välillä sekä sen syyt, on paikallaan katsoa, mitä voimme sanoa pohjoismaiden pronssikauden kronologiasta, sen kestävyydestä vuosisadoissa lukien e. Kr. syntymää. Jo alussa mainitsin, että se olisi kestänyt n. puolitoista tuhatta vuotta, 1900—500. On tarpeen esittää syitä siihen.

Meillä on pohjoismaissa tavattu hyvin runsaasti osaksi italialaisia, osaksi keskieuroopalaisia esineitä suorastaan tuontitavarana, ja taas toiselta puolen niiden jäljiteltyjä muotoja kultuurivaikutuksen tuloksina. Tämä on asianlaita, jota ei kukaan kiellä, vaikka tosin monet tutkijat, esim. tanskalainen Sophus Müller, otaksuvat, että esine Euroopan läpi Italiasta Skandinaaviaan tullakseen tarvitsi aikaa pari vuosisataa. Sitävastoin ruotsalainen koulu, prof. Montelius ennen kaikkea väittää, että kysymyksessä olevaa aikaa ei tarvitse olla muuta kuin joitakuita kuukausia, korkeintaan pari vuotta. Kuten näkyy, siis varsin melkoinen eroavaisuus. Tarkastakaammepa nyt tätä asianlaitaa.

Että yleensä vuorovaikutus hyvinkin etäisten paikkojen välillä voi olla erittäin nopea, siitä antaa prof. Montelius sattuvan esimerkin Nordisk Tidskrift'issä v. 1889 kirjotuksessaan „Central-Afrika och civilisationen“. Hän huomauttaa, miten kauppakaravaanit Afrikan länsirannikolta Kongoa myöten vaeltavat sisämaahan, ja 5 kk. kuluttua tapaavat Zanzibarin kauppiaat Tanganjika-järven luona, jossa vaihtavat tavaransa ja palaavat enintään vuoden poissaoltuaan jälleen omille mailleen zanzibarilaisilla esineillä ja tavaroilla runsaasti varustettuina. Kun matka Afrikan poikki on ainakin 2 kertaa pitempi kuin Adrian meren rannalta

Itämerelle, kestäisi siis tämä viime mainittu matka edestakasin noin 6 kuukautta.

Omasta maanosastamme on meillä Caesarin aikuinen kertomus Galliasta noin puoli vuosisataa ennen Kristusta, jolloin kulkutiet epäilemättä olivat samallaiset kuin pronssikaudella. Caesarin aikana elänyt historioitsija Diodorus [1]) näet kertoo, miten tinaa laivoilla Brittein saarilta kanaalin poikki kuletettiin, sieltä lastattiin veneihin ja vietiin ylös pitkin Seine jokea, sälytettiin hevosen selkään ja tuotiin Saône-joen latvoille, josta se pitkin Saônea ja Rhônea saapui Massiliaan. Koko matka kesti vain 4 viikkoa. Matka Itämereltä Adrianmerelle lienee n. 50 % pitempi, ja olisi siis matka *voitu* tehdä 6 viikossa, taikkapa vaikka tuon luvun kaksentaisimme pari kertaa, 12 viikkoa, 24, 48 viikkoa, vaikkapa pari vuotta, tuo nyt ei merkitse yhtään mitään, kun on kysymys niin etäisistä ajoista ja suurista luvuista — vuosisadoista — kun tässä.

Kaikki edellä oleva on mahdollista vain sikäli, mikäli tiet, joet, joita pitkin kauppa kulki, jo silloin olivat väylinä tunnetut. Muuten saattoi tosiaankin esine viipyä matkalla pari sataa vuotta.

Tiet olivatkin tunnetut. Italialaisia esineitä on tavattu pitkin matkaa Keski-Euroopan läpi pohjois-Saksaan. Kauppatie oli seuraava:

Po-jokea ja sen lisäjokia myöten saapuivat kauppiaat Brennersolalle, jonka *pohjois*rinteellä itse Alpistossa on tavattu selvästi italialainen kolmioteräinen pronssitikari pronssikauden alkuajoilta, 17 tai 16 vuosisadalta. Brennersolan likellä ovat Inn-joen lähteet, josta jokea pitkin pääsy Tonavalle on helppo. Jossain täällä suolarikkailla muinaistieteellisesti niin kuuluisilla Saalejoen latvanteilla, Hallen seuduilla tai muuten, mahtoivat Pohjois-Saksan kauppiaat olla vastassa, jatkaen sitten pitkin Elbeä takasin kotiseuduilleen. Pohjoissaksan ja Skandinaavian välillä, samoin kuin Ruotsin ja Suomen välillä näkyy liike olleen hyvin vilkas.

Että liike tosiaan on kulkenut näitä uria, todistavat ne monet italialaiset esineet, joita jokivarsia pitkin on tavattu. Mutta tärkeintä absoluutista aikamääräystä varten on, että myös muutamia pohjoismaisia esineitä on saapunut eteläänpäin ja täällä joutunut maahan yhdessä etelämaisten tyyppien kanssa.

Niinpä on Würtembergissä Stuttgartin museossa Pfeffingenin luona löydetty varsilapuilla varustettu keskieuroopalainen varsikeltti ja pohjoismainen vyöaihelma; edellinen on ollut käytännössä noin v. 1200 vaiheilla e. Kr. Se määrää siis pohjoismaisenkin esineen ijän.

---

[1]) Diodorus Siculus, V. c. 22.

Vielä tärkeämpiä ovat 2 länsi- ja keski-Ranskassa tehtyä varastolöytöä. [1]) Löydöissä oli paitsi keski-Euroopalle ominaisia lukuisia esineitä, miekkoja y. m. 2 pohjoismaisen pronssi-astian kappaletta. Edelliset kuuluvat Ranskan puhtaan pronssikauden loppuun, noin vuodelle 1000—900. Intressantia on että pohjoismaisetkin esineet kuuluvat täkäläisen *puhtaan*, raudattoman pronssikauden loppuun. Kaikista hauskinta kuitenkin on, että kahdesti pohjoismaissa, toisen kerran Ruotsin Vermlannissa, toisen kerran Suomen Kokemäellä on löydetty tällaisia yhdenaikuisia keskieuroopalaisia miekkoja yhdessä samallaisten ja samanaikuisten pohjoismaisten esineiden kanssa. Tämä tietysti ei mitenkään olisi mahdollista, jos tanskalaisen Sophus Müllerin väite kunkin esineen vaatimasta pitkästä vaellusajasta olisi oikea.

Jos jo tämäkin olisi kylliksi osottamaan Monteliuksen katsantokannan oikeuden, niin vielä lisäksi se täydellinen rinnakkaisuus, paralleellisuus, joka pronssiajan alusta alkaen on huomattavissa kehityksessä Pohjolan, Keskieuroopan ja Italian välillä varmemmin kuin mikään muu tekee mahdottomaksi olettaa pitkää aikaa esinetyyppien levenemiseen. Vaikka meillä ei olisikaan niitä löytöjä, joista yllä puhuin, niin tämä rinnakkaisuus jo yksinään todistaisi keskeymättömän *hyvin nopean* ja hyvin vilkkaan yhteyden noiden maiden välillä.

Tässä kirjotuksessa, jossa ei ole tarkotus antaa muuta kuin yleiskatsaus nyt esillä olevasta kysymyksestä, tietysti ei sovi esiintuoda puhtaita ammattitodisteita. Tahdon vaan vielä yhtenä esimerkkinä rinnakkaisesta kehityksestä jo pronssikauden alulla mainita erään löydön, joka kesällä 1905 tehtiin lähellä Kristianstadia itä-Skånessa. Täällä tavattiin näet n. s. suletussa depoolöydössä m. m. kolme *aivan samallaisella* kehitysasteella olevaa, kehitykselle hyvin herkkää n. s. varsikelttiä, joista yksi oli italialainen, yksi englantilainen, yksi skandinaavilainen helposti tunnettavista paikallismerkeistä päättäen. Kukin näistä on ominainen omassa kotimaassaan samalla kehitysasteella. Näin ollen on pronssikausi alkanut näissä maissa jotenkin samoihin aikoihin; kehitys on kulkenut rinnan, ja pronssi on tarvinnut hyvin lyhyen ajan tullakseen tunnetuksi.

Mutta ennen pronssikautta on etelässä ollut kuparikausi, joka meillä sattuu pohjoismaissa yhteen Monteliuksen kivikauden II viimeisen perioodin kanssa. Kupariesineet täällä ovat melkein yksinomaan tuontitavaraa. Kuparikausi alkoi varmasti paljo ennen v. 2200. Mutta niihin aikoihin hallitsi etu-Aasiassa nyt lakien kodifieeraajana niin kuuluisa kuningas Hammurabbi. Jo siis hänen aikanaan olivat pohjoiset ja eteläiset Euroopan maat välittömässä vuorovaikutuksessa keskenään.

[1]) Corcelettessa ja Petit-Villattessa; vrt. esim. Montelius, Tidsbestämning, pag. 163 ja 328.

Eri mielipiteitä Turun luostarin paikasta.

Viime aikoina on jokseenkin yksimielisesti kannatettu sitä otaksumista, että Turun vanha dominikaaniluostari on sijainnut niinkutsutun Kaskenahteen rinteellä eli siinä paikassa, jossa nykyinen Kaskenkatu yhtyy Isoon Hämeenkatuun. Ensimäinen löytö, joka antoi aihetta arveluun, että tarinat niillä seuduin löytyneestä luostarista puhuivat totta, on vuodelta 1851. Kun silloin koetettiin oikaista mäen poikki kulkevaa mutkikasta vanhaa katua, tuli pari kyynärää maapinnan alla näkyviin vanha harmaasta kivestä muurattu muuri, jossa ruukki oli niin kovettunut, että muuri vain louhimalla saatiin hajoitetuksi. Tässä muurissa oli eräässä paikassa koristettu kalkkikivi, jossa nähtiin sydän ja lehti, kaiketi lotuslehti, viimemainitut tavallisia luostarin koristuksia. Ihmisluita oli samassa paikassa runsaasti tavattu, kun 1800 luvun alkupuolella kaivettiin perustusta rakennuksille molemmin puolin Kaskenkatua; niitä tavattiin vielä vähän ylempänä, kun vuonna 1873 piti rakennettaman ajotie Vartiavuoren puistoon. Tuosta omituisesta muurista teki Turun historiaa aikoinaan lämpimästi harrastava apteekkari Julin päätöksen, että se kuului Turun entiseen luostariin, ja arveli, että nuo lukuisat ihmisluut olivat saman luostarin entisestä hautausmaasta. Näihin syihin perustuen tulee myöskin professori Bonsdorff teoksessaan „Åbo stads historia“ päätökseen, että vanha dominikaaniluostari sijaitsi tällä paikalla.

Muutamia vuosia sitten, nimittäin vuonna 1900, tuli sattumalta ilmi uusia todistuksia tälle arvelulle. Kun perustusta kaivettiin leipuri Jernvallin uudelle kivirakennukselle tontilla n:o 1 Kaskenkadun varrella eli talossa, joka Hämeenkadulta tullessa on oikealla puolella, tuli näkyviin oudonlaisia holveja. Ja itse teossa olivat nämät holvit huoneita ja käytäviä, mitkä ennen olivat maanpäällä olleet, mutta myöhemmin, kun tonttia oli tasoitettu, joutuneet maan alle. Ennen rakennustyön alkamista oli yhtä holvia käytetty kellarina, mutta muut olivat talonkin asukkaille olleet maan poveen kätketty salaisuus. [1]) Vasta kun Arkeologisen toimiston puolesta oli paikalle saapunut eräs tutkija, tohtori

[1]) Aivan sattumuksesta tulivat nämät holvit puheeksi Turun Suomalaisessa klubissa eräänä lauvantai-iltana. Sen johdosta kävin seuraavana päivänä niitä katsomassa maisteri Kahvan seurassa, joka asui samassa talossa. Koska nämät rakennusjäännökset näyttivät sangen vanhoilta ja tutkimusta ansaitsevilta, kirjoitin niistä pienen kertomuksen sanomalehteen „Uusi Aura“. Maisteri Kahva ilmoitti asiasta Arkeologiselle toimistolle ja kaupungin maistraatille. Mutta vasta sen jälkeen, kun asessorin rouva Tallgren luettuaan uutisen Uudesta Aurasta oli toimittanut niistä piirustukset ja lähettänyt ne Arkeologiselle toimistolle nähtäviksi, sai tohtori Appelgren määräyksen lähteä Turkuun.

Appelgren, joka paljasti kaikki tontilla olevat tähän rakennusryhmään kuuluvat maanalaiset rakennukset, tuli niiden historiallinen merkitys selville. Eräässä huoneessa löydettiin lattian alta pieni uurna täynnä hopearahoja 13 ja 14 sataluvulta ja muureja tarkastaessa huomattiin tiilien muurauksessa keskiaikaista niinkutsuttua munkkilimitystä. Näistä ja muutamista muista tekemistään huomioista tuli tohtori Appelgren päätökseen, että nämät rauniot luultavasti ovat jätteitä tuosta vanhasta kaupungissa löytyneestä dominikaani- eli mustainveljesten luostarista. Koska tohtori Appelgren on julaissut tutkimuksensa tulokset eräässä Finskt Museumiin vuodelta 1901 painetussa kirjoituksessa, en tahdo lukijaa väsyttää tämän laajemmalla esityksellä tästä löydöstä. Lienee kuitenkin syytä huomauttaa, että osa tohtori Appelgrenin paljastamasta maanalaisesta rakennuksesta kulkee viistoon Kaskenkadun alla apteekkari Kyrklundin toisella puolella katua olevaan taloon, jonka pihamaan korkea yläpuoli ehkä sekin säilyttää jonkun osan tätä vanhaa salaperäistä rakennusryhmää. Sen lisäksi voin mainita, että Luostarinmäki, joka nykyään käsittää alueen kaakkoisella puolella Vartiovuoren puistoa, ennen ulottui paljon lähemmälle joen rantaa käsittäen myöskin Kaskenahteen ja nyt puheenaolleen luostaripaikan. Sen huomaa muun muassa siitä, että vielä Turun kartassa vuodelta 1837 Kaskenahteen puoleista osaa nykyistä Samppalinnan vuorta nimitetään Luostarin vuoreksi.

Mutta paitse tätä ovat historian tutkijat maininneet kolme muuta luostaripaikkaa Turussa, vaikk'ei traditsioni ole niitä samassa määrin kannattanut kuin Kaskenahteella sijaitsevaa. Kaksi niistä on aivan tuomiokirkon läheisyydessä, toinen sen kaakkoisella puolella sillä paikalla, missä myöhemmin kirkon muurin yhteyteen rakennettu Turun yliopiston kemiallisen laboratoorion ja anatomiasalin rakennus seisoi. Lindeman, joka teoksessaan „Anteckningar om Åbo domkyrka och dess fornminnen“ (5s:lla) mainitsee tämän tiedon, ei ilmoita, mistä lähteestä se on saatu. Kaiketi on se johonkin hänelle kerrottuun traditsioniin perustava.

Toisen luostaripaikan aivan tuomiokirkon läheisyydessä mainitsee tunnettu Turun yliopiston professori Bilmark eräässä lyhyessä muistiinpanossa, jonka professori Leinberg on julaissut teoksessaan „De finska klostrens historia“ (40:lla). Bilmark lausuu siinä: „Klöster i Åbo hafva fordom varit der handelsman Dahls gård, afl. Prof. Olof Pryss och Presidentshusen och gårdar nu äro“. Kun kartan avulla koettaa saada tämän paikan selville, tulee siihen päätökseen, että Bilmark tässä muistiinpanossaan sijoittaa luostarin hiukan kauvemmas kirkosta kuin Lindeman, nimittäin joen rannalle Ylä- eli Kirkonsillan yläpuolelle. Siellä sijaitsi nimittäin melkein tämän sillan korvalla professori Olof Pryssin talo sen Turun kaupungin kartan mukaan, jonka maanmittari

Gottskalk julkaisi vuonna 1789. Tämä kartta, ainoa Turun kaupungista, joka sisältää talojen omistajain nimet, on pääosaltaan piirustettu Gadolinin vuosina 1754—56 tekemän kartan mukaan, mutta perustuu vuonna 1775 kaupungissa palaneitten talojen suhteen Ekmanssonin vuonna 1779 niistä tekemään karttaan. Pryssin taloa koskeva ilmoitus Gottskalkin kartassa on selvään ajalta ennen sen omistajan kuolemaa, joka tapahtui 1785. Mutta kun Bilmarkin muistiinpano on Pryssin kuoleman jälkeen eli siis viimemainittua vuotta myöhempi, olen tämän-aikuisista manttaaliluetteloista hakenut tiedon, että juuri sama talo Pryssin kuoltua jäi hänen perillisilleen. Kauppias Dahlin taloa en ole tavannut jo mainitussa Turun kartassa enkä myöskään ensimäisiltä vuosilta Pryssin kuoleman jälkeen löytyvissä Turun manttaaliluetteloissa. Mahdollista on, että se oli seuraava tontti joen rannalla jokea ylöspäin eli talo n:o 4. Sitä seuraava talo samaan suuntaan eli talo n:o 5 oli Gottskalkin kartan mukaan varapresidentti Juhana Lagerflyktin. Se on sangen suuri ja ulottuu jokea pitkin ylöspäin lähelle samassa paikassa nykyään sijaitsevan pienen istutuksen koillispuolista aitausta. Mainittu Lagerflykt oli hovioikeuden varapresidenttinä vuosina 1747—1762 ja presidenttinä viimemainitusta vuodesta vuoteen 1774, jolloin hän kuoli. Koska Gottskalk nimittää häntä varapresidentiksi, on hän tämän osan kaupunkia vaarmaankin piirustanut Gadolinin kartan mukaan. Sama talo näkyy Lagerflyktillä olleen kuolemaansa saakka. Kaiketi tarkoitetaan juuri tätä taloa sillä presidentin talolla, joka Tuneldin maantieteen vuonna 1773 ilmestyneessä viidennessä painoksessa mainitaan Turun huomattavimpain julkisten rakennusten joukossa. Nähtävästi oli sama talo vielä Lagerflyktin kuoleman jälkeen kantanut presidentin talon nimeä niihin aikoihin asti, jolloin Bilmark muistiinpanonsa teki, sillä muuta taloa Pryssin talon läheisyydessä, johon tämä nimitys soveltuisi, en ole löytänyt. Siten olisi tämä Bilmarkin mainitsema vanhan luostarin paikka ulottunut melkein nykyisen Kirkonsillan kirkonpuolisesta korvasta jokea pitkin lähelle samalla rannalla sijaitsevan pienen istutuksen koillispuolista aitausta.

Mutta äsken mainitussa muistiinpanossaan ilmoittaa Bilmark toisenkin luostaripaikan, nimittäin siinä korttelissa, missä kaupungin raatihuone nykyään sijaitsee. Hän lausuu näet edellä kerrotun lisäksi: „Jag mins mig hafva hördt at et Klöster varit der handelsm. Lundgrens och Alléns gårdar nu äro“. Allén'in eli oikeammin kaupias Emanuel Allénin talo on juuri nykyisen raatihuoneen kohdalla Gottskalkin kartan mukaan, jossa se on merkitty numerolla 426. Eräs lähiseudussa samassa korttelissa oleva numerolla 409 merkitty talo kuului saman kartan mukaan kauppias Jaakko Allénille ja oli hänen leskellään vielän 1780 luvun loppu-

puolella. Edellinen Allenin talo oli jo viimeksi mainittuun aikaan ostettu raatihuonetta varten. Kauppias Lundgrenin taloa en ole tavannut näillä tienoilla, en Gottskalkin kartassa enkä käyttämissäni manttaaliluetteloissa 1780 luvulta.

Vielä tänä päivänä on se kortteli Turussa, missä raatihuone sijaitsee, hyvin rikas muinaislöydöistä. Holvikäytäviä on runsaasti maan alla. Raatihuoneen tontilla on niitä useita, joista tässä vain mainitsen suurimman. Se sijaitsee talon jokeenpäin olevassa kylkirakennuksessa etsivän poliisin konttorin alla ja on leveydeltään 6 sekä korkeudeltaan 3 metriä. Se on varmaan ennen aikaan ollut joku iso huone maanpinnan yläpuolella olleessa rakennuksessa, mutta myöhemmin, kun tätä paikkaa on täytetty vanhain rakennusten raunioitten peittämiseksi, on se kaiketi joutunut maanalaiseksi. Puisia rakennuksia, enimmästä päästä ulkohuonerivejä, on tavattu vielä syvemmältä samalla tontilla aina 4 metriin saakka maan alla, varsinkin Hämeenkadun puolella olevasta osasta sitä, jonka kauppaneuvos v. Rettig nyt omistaa. Raatihuoneen talosta lounaaseenpäin olevassa naapuritalossa, jossa Rettigin vanha tupakkatehdas sijaitsee, on erään vanhan kivirakennuksen alla pitkä kellariholvi, joka sekin aikoinaan lienee ollut maapinnan yläpuolella. Jos taas tästä talosta siirtyy Nunnankadun poikki kunnallisneuvos Petreliuksen taloon, herättää sen ainoa rakennus, jota nykyään käytetään saunana, jo menneitä aikoja muistuttavalla ulkomuodollaan huomiota. Vaikka Rantakatu, jonka varrella se sijaitsee, tässä kohden kulkee aivan suoraan, on tämä rakennus kaareva pihalle päin. Ja senkin alla on laaja suurimmaksi osaksi maanalainen kellarikerros, johon kylpylaitoksen lämmityslaitokset ovat sijoitetut, mutta pian huomaa tämänkin alkuaan olleen maan päällä kaksikerroksisen rakennuksen alakertana. Muistelen kuulleeni kerrottavan, että tässä rakennuksessa muinoin on munkkeja asunut. Talon pihamaalta on toisesta paikasta tavattu maanalainen holvi.

Professori Leinberg lausuu teoksessaan „De finska klostrens historia“ (39 ja 40s:lla) muutamain seikkain viittaavan siihen, että Turun luostari sijaitsi Nunnankadun tienoilla, vaikka toiselta puolen vanha vuosisatoja säilynyt taru ilmoittaa sen paikaksi Hämeenkadun ja Itäisen Aurakadun (nykyisen Kaskenkadun) kulman. Samassa paikassa teostaan lausuu professori Leinberg vielä, että seutu Vartiavuoren alapuolella, missä luostari sijaitsi, on säilyttänyt nimen luostari eli luostarikortteli, ja että 1600 luvulla sen halki kulki muutamia siitä nimensä saaneita katuja, nimittäin Luostarin ylikatu (nykyään se osa Hämeenkatua, joka kulkee Uudenmaankadun kulmasta Kaskenkadun kulmaan,) Luostarin välikatu ja Luostarin rantakatu. Näihin voin vielä lisätä Luostarin poikkikadun. Omituista on, että nämät kaikki kadut kulkevat juuri

niiden kahden nykyisen korttelin halki, joista viimeksi olemme puhuneet ja joissa tätä nykyä raatihuone, kauppaneuvos v. Rettigin talot ja kunnallisneuvos Petreliuksen sauna sijaitsevat ja joiden lukuisat syvältä maan alta tavatut muinaislöydöt viittaavat varsin kaukaisiin aikoihin.

Selvää on, että traditsioni muutamien näitten luostaripaikkain suhteen on johtanut harhaan. Mutta toiselta puolen on hyvin mahdollista, että Turun dominikaaniluostari on aikojen kuluessa siirtynyt paikasta toiseen. Luonnolliselta tuntuu nimittäin, että se alussa oli tuomiokirkon läheisyydessä, mutta sittemmin jonkun sitä kohdanneen tulipalon johdosta siirtyi kauvemmaksi samasta kirkosta. Jos luostari, niinkuin professori Leinberg näkyy arvelevan, ainakin vuoteen 1429 oli puusta rakennettu, tuntuu tämä varsin otaksuttavalta. Ja sanotaanhan eräässä Turun dominikaaniluostaria koskevassa kirjeessä vuodelta 1340, että se oli „prope civitatem Aboensem“, siis kaupungin ulkopuolella. Onhan sen lisäksi tunnettua, että Turkuun tai aivan sen läheisyyteen aiottiin perustaa nunnaluostari, niinkutsuttu Pyhän Annan luostari, joka lopulta Birgittalaisluostarina perustettiin Naantaliin. Ehkä sitä varten pantiin alkuun keskenjäänyt rakennus jollekin tässä ylempänä mainituista luostaripaikoista. Tulevaisuudessa selvittänee kyllä tieteellinen tutkimus, miten paljon perää on näissä kertomissani taruissa Turun dominikaaniluostarin paikasta. Mutta paljon hyvää kysymyksen ratkaisuun vaikuttavaa materiaalia voitaisiin varmaankin saada, jos kaivamistöitä toimitettaessa traditsionin ilmoittamilla paikoilla tarkkaan tutkittaisiin kaikki muinaislöydöt, jotka niiden kestäessä tulevat ilmi.

K. R. M.

Yliopisto-oloja Ison vihan jälkeen.

Kirjoittanut **Gunnar Palander.**

„Vuonna 1722, 26 p. marrask.“, kertovat konsistorion pöytäkirjat, „Kuninkaallinen Akatemia, joka aina Vuodesta 1713, jolloin moskovalaiset valloittivat tämän maan, oli ollut autiona, jälleen Herran nimessä perustettiin ja uudistettiin, juhlallisella toimituksella, siten että Korkeastikunnioitettu Herra Piispa ja Varakansleri Tohtori Hermann Witte

kauniilla puheella alotti toimituksen ja Hänen Korkeakreivillisen Ylhäisyytensä, Presidentin, Maaherran ja tämän Akatemian Kanslerin viime lokakuun 16:nä antaman valtakirjan mukaisesti jätti Rector Magnificuksen viran Professor Primariukselle Korkeastikunnioitetulle Maisterille Hermann Rossille, jonkajälkeen toimitettiin ja päätettiin, niin hyvin silloin kuin myös seuraavina päivinä kaikki se mikä Korkeastikunnioitetun Piispan ja Varakanslerin julkaisemassa programmissa on mainittu". [1])

Tätä juhlallista tilaisuutta varten oli jo kauvan tehty valmistuksia. Akatemian puuseppä Isberg oli monta viikkoa nikkaroinut yläkerroksen oppisalin ja konsistoriohuoneen akkunoita, joihin varakansleri omista varoistaan oli kustantanut $1^1/_2$ laatikollista akkunalasia ynnä muut tarvittavat ainekset; työmiehet olivat korjailleet porraskäytävää, ovia y. m.; ja konsistorion huoneeseen oli tilattu tuolit entisten pitkien penkkien sijaan, jotka venäläisvallan aikana olivat hävinneet. Autio akatemiahuoneusto oli siten saatu asianmukaiseen kuntoon. Edelleen oli sotajoukkojen komentajalta, kenraali Stackelbergiltä kunnialaukauksia varten tykit ampumatarpeineen tilattu, soittokunta oli hankittu soittamaan ja ensimäisenä juhlapäivänä soitettiin tuomiokirkon kelloja, isoa kelloa puoli yhdeksältä aamulla, mutta kaikkia kelloja silloin kun akateeminen kulkue lähti astumaan yliopistolta kirkkoa kohti, missä Kemiön kirkkoherra Fleege toimitti jumalanpalveluksen.

Tuollaisella juhlallisella toimituksella siis Turun akatemia alotti vapaudenaikaisen elämän. Mutta kauan kesti vielä ennenkuin sota-ajan jäljet oli saatu poistetuksi ja olot edes jonkun verran olivat järjestyneet. Varakansleri Witte, Yösalon entinen superintendentti, siis saksalainen mies, mutta virkaansa äskettäin asetettu „oppineena, ansiokkaana ja suomenkielentaitoisena henkilönä", oli pontevasti ryhtynyt niitä parantelemaan. Ison vihan raaistuttamia ylioppilaita hän ankarasti valvoi ja oppisijoille hän yritti asetella, milloin konsistorion kannattamana, milloin vastoin opettajain enemmistön vaaliakin, taitavia ja uutteroita miehiä. Vanhat professorit eivät piispasta suinkaan mallikelpoisia olleet sillä „useat heistä halusivat itse määrätä elintapansa ja toimintansa, eivätkä osottaneet niin suurta intoa kuin rappeutunut oppilaitos vaati". Varakanslerin hyvää tarkoitusta tuskin tulee epäillä; mutta mielivaltaisuus jota hän professorien valinnassa osotti ja tarmo, jolla hän asioitansa yksityisesti kanslerin luona ajoi, aikaansai piankin ilmiriitaisuutta monen vanhan professorin ja varakansleri Witten välillä. Eikä puutu esimerkkejä siitäkään,

[1]) Kirjoitukseni perustuu paitsi konsistorion pöytäkirjoihin etupäässä Ruotsin valtioarkistossa oleviin konsistorion, varakanslerin ynnä yksityisten professorien virallisiin ja puolivirallisiin kirjelmiin, Hornin kirjekonsepteihin y. m. siellä säilyneisiin Turun akatemian kanslerinarkiston tähteisiin.

että hän vastoin kaikkea kohtuutta suosi läheisimpiä suosikkejansa: erittäinkin oli hänen uskollinen aseenkantajansa ylimääräinen professori Juhana Haartman etuoikeutetussa asemassa.

Varakanslerin menettelytapaa kuvaa esim. hänen esiintymisensä kolmatta teologian professorinvirkaa haettaessa. Kirjeen toisensa jälkeen hän kanslerille kirjoittaa ylenpalttisesti yhtä hakijoista, Haartmania ylistellen: tämä oli virkaan soveliain „ei ainoastaan yleisen edun ja akateemisen nuorison menestyksen nimessä vaan myöskin sen varman avun vuoksi, joka hänestä piispalle tuomiokapitulissa oli toivottavissa". Toisia hakijoita piispa yhtä innokkaasti moittii: „Herra Professori Juslenius on ensinnäkin kirjoittanut väitöskirjansa paljoa vähemmällä huolella ja sitten sitä paljoa huonommin puolustanut. Kun hän teologisessa tiedekunnassa oli väitöskirjansa esitellyt, oli suuri osa siitä muutettava ennenkuin se joutui kirjapainoon ja itse väittelyn aikana täytyi minun vähän päästä häntä autella koska mielelläni tahdoin häntä estää julkisesti joutumasta nolatuksi. Niin myöskin hänen väitöskirjansa Ratio in assensum fidei circa mediatorem inter Deum et hominem lienee piispa Gezelius-vainaan aikana joutunut kielletyksi ja minä puolestani huomaan sen tapahtuneen raskauttavista syistä". — Eipä siis ihmettä, että piispan väitettiin vainoavan Turun akatemian suomalaissyntyisiä professoreita muukalaisten eduksi, vieläpä koko Suomen kansakuntaa sortavan.

Tällaista ei kenkään saattanut sanoa akatemian iäkkäästä kanslerista kreivi Kaarlo Gyllenstiernasta. Ehdokkaita professorinvirkoihin suositellessansa hän halusta huomautteli, „että oli yliopiston sääntöjen mukaista ottaa akatemian vanhoja ja ansiokkaita jäseniä, avonaisia virkoja täytettäessä, ennen muita huomioon ja että suomalaisiin seurakuntiin välttämättömästi oli sellaisia sielunpaimenia hankittava, jotka (kotimaista) kieltä taitavat — — — jos edes jonkinlaista kristinuskon taitoa niin pitkän sodan ja jumalattoman menon jälkeen toivottiin". Mutta kesäkuulla 1723 vanha kansleri kuoli. Seuraajan valinnasta konsistorion jäsenet olivat eri mieltä: ajateltiin sekä kreivi Juhan Lillienstedtiä, tunnettua suomalaisystävää että Arvid Bernhard Hornia, jonka valtiollisen toiminnan loistoaika juuri oli alkamassa. Useimmat syntyperäisistä suomalaisista halusivat edellistä. „Omasta puolestani en asiain näin ollen parempaa tiedä" Haartman 11 p. heinäkuuta kirjoittaa suosijallensa varakanslerille „kuin että pitemmättä viivytyksettä anomme Hänen Korkeakreivillistä Ylhäisyyttänsä kreivi Lillienstedtiä siihen (nim. kanslerinvirkaan) katsoen siihen että hän myöskin on meidän kansakuntaamme kuuluva herra, kaikkiin tieteitten haaroihin syvälti perehtynyt ja suomalaisille niin suosiollinen kuin suinkin. Hän tuntee hyvinkin hyvästi

yliopistomme laadun ja luonteen, on aina osottautunut tieteitten ja tieteilijäin pääsuosijaksi ja hän Jumalan armosta myös keksii keinoja miten meidän rappeutunut akatemiamme vaurastuisi ja saisi myöskin muualla suosiota“. Miten asiata sitten Tukholmassa ajettiin, en ole saanut selville; tulokseksi ainakin tuli, että Horn nimitettiin akatemian kansleriksi.

Hornista sai varakansleri vakavan tuen. Kumpikin olivat vakuutetut siitä, että akatemia tarvitsee perinpohjaista uudistusta ja jäntevää johtoa, siksi oli kanslerinkin mielestä voimakas varakanslerin-valta tarpeen. Olihan sitäpaitsi muutenkin Hornin valtiotaidon tapaista suosia yhteiskunnan ylimpiä kerroksia, korkea-aatelia ja ylimpiä virkamiehiä sekä näiden avulla pitää alempiarvoisia kurissa. Tässä oli hänen toimintatapansa kanslerina ja kansliapresidenttinä samanlainen.

Akateemisissa piireissä piilevät personalliset vastakohdat ja vaivoin hillityt intohimot antoivat sekaannuksiin aihetta ja toisaalta ne viranomaisten menettelytavasta yltyivät. Puolueryhmitysten ja lukuisien vastakohtaisuuksien syitä en ole tarkemmin tutkinut: niiden tunteminen edellyttäisikin pienimpiin yksityiskohtiin ulottuvaa akatemiakaupungin, vieläpä koko maamme olojen tuntemusta. Siksi me seuraavasta näemme intohimojen sokeasti tirkistelevän tapausten alta, puhkeavan pahoihin sanoihin tahi kiihkoisiksi teoiksi yltyvän, kannattavan kaikkea ja silti jäävän selittämättömiksi. Mutta meitä huvittavatkin muodot, joihin intohimot pukeutuvat: paisuvan kunnianhimon poltto, räikeä vihan väri, kateuden kiertoviivat; me seuramme niitä ja sanomme: juuri nuo muodot on suomalainen elämä kerran alkavan vapaudenajan ajanluonteen pakotuksesta ottanut.

* * *

Intohimot leimahtivat ilmiriidaksi itse rehtorinmuuttajaispäivänä 11 p. helmikuuta 1724. Uusi rehtori, lakitieteen professori Samuel Schultén piti päivän kunniaksi luonansa akatemian opettajakunnalle ja kaupungin viranomaisille päivälliset; ateria oli jo lopetettu ja osa vieraista, myöskin varakansleri oli poislähtenyt. Vaan antakaammehan rehtorin itsensä kertoa: „Minä astuin Herra Professori Alstrinin luo“, hän sanoo, „kysyen häneltä joko muistopuhe, mikä Alstrinin oli pidettävä Hänen Autuaan Korkeakreivillisen Ylhäisyytensä, tämän Akatemian edesmenneen armollisen Kanslerin kunniaksi, oli valmis. Johon hän vastasi: ei. Kysyin minä edelleen miten pian hän sitten saisi sen valmiiksi. Hän vastasi, ettei voinut sitä sanoa koska saarnaaminen juhlien aikana oli häntä estänyt ja nyt hänellä taas oli rippimatkansa Piikkiön apupitäjässä tehtävänä“. Turhaan Schultén koetti virkaveljeltänsä saada edes jonkinlaista varmempaa vastausta taikka summittaista lupausta ja kun hän arveli

professorin itsepintaisella kieltelemisellään tahtovan ilmaista, ettei katsonut itseään velvolliseksi minkäänlaiseen tilintekoon, kiivastui rehtori lopuksi. Todellisesta kiitollisuudesta Autuaallisen Herran ja Kreivin korkeita ansioita kohtaan sekä mitä Akatemiaan yleensä että erittäinkin sen kaikkiin jäseniin tulee kertoo Schultén edelleen edesmenneen kanslerin seuraajalle „ilmoitin minä mielipahani niin sopimattomasta ja odottamattomasta vastauksesta, sekä Herra Professori Alstrinille itsellensä, joka sitäpaitsi tunnetusti epäsäännöllisen elintapansa vuoksi sieti saada huomautuksen velvollisuuksistaan, että muutamille sisähuoneessa istuville Professoreille. Silloin Herra Professori Scarin nousi puolustamaan Herra Professori Alstrinia sillä syyllä, että tuollainen muistopuhe vaati aikaa, jota minä kuitenkaan en ennemmin enkä myöhemmin ole kieltänyt enkä vääräksi väittänyt“.

Näin oli riita valmiina, kuvaava kylläkin vihamielisyydelle, joka professorien kesken vallitsi. Asianomaisten ilmoitukset sen menosta eroavat toisistansa, kuitenkin voi tapauksen suunnillensa tällaiseksi huomata: Professori Haartman yritteli sekä sanoilla että viittauksilla saada Alstrinia vetäytymään pois, vihdoin hän Schulténin rouvan sekä varasihteeri Arosiuksen pyynnöstä kävi riitelijää käsipuolesta ja kuletti hänet pöydän alapäähän istumaan. „Herra Rehtori, me ja kaikki muut vieraat, jotka vielä olivat jälellä, olimme tuskin kunnolla istuutuneet“ Haartman kertoo „kun Herra Rehtori hyvin kiihottuneena viittasi pöydän alapäähän ja sanoi kovaäänisesti: *Sinä munsööri;* kun minä katsoin ympärilleni nähdäkseni ketä hän sillä tarkoitti toisti hän halveksivilla liikkeillä: *Niin juuri Sinä munsööri.* Kun minä suuttuneena sellaisista odottamattomista solvauksista, heti hiljaa ja sanaakaan vastaamatta nousin, otin hattuni ja menin ulos, teki Herra Rehtori edelleenkin minun poismennessäni halveksivia liikkeitään ja sanoi: *mars mars.* Haartmanin mentyä suuttunut isäntä jatkoi solvauksiansa kunnes professori Fahlenius oman ilmoituksensa mukaan „kohteliain sanoin ja siivosti lausui: *Teidän Korkea-arvoisuutenne ei suvainne puhua sillä tavoin Herra Professori Haartmanista, kun hän on poissa. Jos Teidän Korkea-arvoisuudellanne on jotakin häntä vastaan sydämmellään, niin voisittehan sanoa sen hänelle vasten silmiä. Sellaista en saata kuunnella.* Silloin Herra Rector Magnificus, joka istui vierelläni, vihasesti ja intoisesti minua solvasi: *Sinä, Sinä apulaisraukka Upsalasta, etkö tiedä, että minä Sinut tänne toimitin, muuten et olisi ikinä tänne tullut,* ja muuta samanlaista sekä löi nyrkkiään pöytään. Ja kun Herra Rector Magnificus yhä näin jatkoi ilman pienintäkään syytä tahi vastasolvausta, otin läsnäolevat Herrat Professorit sekä muut, jotka läsnä olivat, todistajiksi siitä mitä silloin sanottiin ja nousin lähteäkseni. Silloin hän ylvästellen

ja halveksivilla eleillä sanoi: *Tuossa on ovi, ja pian täältä.* Nyt ei Scarin voinut enää itseänsä pidättää, vaan nousi hänkin lähteäkseen, jolloin rehtori ehti tokaista: *Niin, Sinä siellä perällä, niin niin, kyllä tunnen Sinutkin.* Scarin „syystä harmistuneena astui paikaltansa ja samoilla sanoilla ja liikkeillä, joilla Herra Rehtori ennen oli häntä halveksivasti puhutellut, sanoi samat sanat hänelle takaisin, jonka jälkeen koko keskustelu päättyi".

Kohtauksella oli vielä jälkinäytöksensä. Maaherra von Willebrand otti jäähyväiset ja jälellä olevat professorit läksivät häntä portille saattamaan ja palasivat sitten muka illanviettoa jatkamaan sekä jäähyväisiä sanomaan. Schultén on tästä jälkivierailusta antanut seuraavan kuvauksen: „Herra Professori Alstrin alkoi hammastella sitä huomautusta, jonka hänelle ennen olin edellämainitun muistopuheen johdosta tehnyt; Herra Professori Haartman rupesi siihen sekaantumaan vakuutellen, että vaikkapa ei tänä, niin tottapa jonakin toisena vuonna saisin muistutuksia menettelystäni rehtorina; Herra Professori Fahlenius niinikään vuorostaan alkoi Professori Haartmania puolustella lausuen ettei minun sopinut niin Professori Haartmanille vastata; ja Herra Professori Scarin puolustamaan Professori Fahleniusta käyttäen sen ohella useita loukkaavia lausetapoja sekä useita kertoja nimittäen minua tuolla halveksivalla sanalla: *sinä,* ja vielä lyöden kauhistuttavan kiivaasti pöytään sekä lyöden murskaksi osan laseistani. Yhtä kiihkeästi hän ryntäsi yhdeltä puolen pöytää ja Herrat Professorit Alstrin ja Fahlenius toiselta (sillä Professori Haartman oli silloin jo poismennyt) puistaen nyrkkejään sinnepäin missä minä istuin nojatuolissa, tuosta kamalasta mellakasta ja odottamattomasta loukkauksesta — minä kun juuri äskettäin olin taudista toipunut — puoleksi pyörryksissä. Tästä minä virkosin vasta, kun kuulin kovaäänisesti huudettavan: *Miehet, tietäkää mitä teette. Te joudutte kaikki tyyni linnaan,* ja lisäksi toisaalta: *Teidän Korkeaarvoisuutenne, he aikovat käydä kimppuunne,* joka tosiaan olisikin tapahtunut, ellei sivullisia olisi joutunut väliin ja suurella vaivalla saaneet heitä estetyksi".

Professorit kertovat itse tapauksen toisin tapahtuneen, väittävätpä tässäkin sopimattomien sanojen ja tekojen lankeavan rehtorin itsensä omalletunnolle. Oli miten tahansa, kuulumaton häväistys oli tapahtunut. Varakansleri yrittää kiihtyneitä riitapuolia sovitella, mutta turhaan. Kirjeet kulkevat asiata kertomaan akatemian korkeimmalle kaitsijalle Arvid Hornille Tukholmaan: professorit lähettävät esityksensä siitä ja varakansleri liittää siihen omansa — kaikki tämä 21 päivänä helmikuuta — Schultén puolestaan vastaa laajalla kirjelmällä maaliskuun 19:neltä. Kansleri

rakentelee rauhaa: hän uskoo Wittelle sovittelutyön ja ystävällisesti hän neuvoo Schulteniakin siihen. Vaan sovintoa ei sittenkään synny.

Olihan selvä, ettei sitä syntynyt. Varakansleri ja rehtori vaihtoivat kirjelmiä. Edellinen pyysi riitapuolia saapumaan hänen luoksensa sovintokokoukseen huhtikuun 11 päiväksi — sillä siksi pitkälle oli aika alituisissa selvittelyissä kulunut — jälkimäinen ei sellaiseen sovintokokoukseen suostunut. „Kun aijottu keskustelu oli tarkoitettu toimeenpantavaksi ilman todistajia, ilman pöytäkirjaa ja ilman notariota", Schultén selittelee, „ei minulla olisi ollut mitään takeita siitä, että asian oikea laita olisi käynyt ilmi, vaan olisi minun pitänyt siten ehdottomasti alistua Herra Piispan armoihin ja tuomioon, koskapa on tunnettua, että hän on asianomaisten neljän professorin suuri suosija; jotavastoin minä en suinkaan saata itseäni sellaisesta edusta onnitella". Kirjeet siis uudelleen kulkevat kanslerille, varakanslerin valitellen sovintotuuman myttyynmenoa, Schultenilta toinen toisensa perästä puolustellen ja selitellen, pyytämällä pyydellen, ettei kansleri jättäisi akatemian rehtoria varakanslerin valtaan. Ja molemmat ehdottavat, että asia ratkaistaisiin julkisella oikeudenkäynnillä konsistoriossa; rohkeneepa Schultén siihen lisätä: „Muuten pyydän nöyrästi, ettei Teidän Korkeakreivillinen Ylhäisyytenne suvaitsisi väsyä siihen, että minä puolustaudun niinpiankun joku minusta on valittanut. Sillä mitään tahraa en kärsi itseeni tarttuvan, kun kerran käyttäydyn kuten minun tulee. Ja koska täällä on levoton elämä (Jumala parhaiten tietää kuka sen aikaansaa) tulee tavaksi aina kääntyä Teidän Ylhäisyytenne puoleen Konsistoriota sivuuttamalla ja siten estetään oikeuden meno, jonka akatemiassa samoinkuin muuallakin sääntöjen mukaisesti tulee kulkea alemmasta paikasta ylempään, eikä niin ollen enää ole mitään mahdollisuutta toimittaa virkaansa oikein ja moitteetta".

Kansleri Tukholmassa saa näin kirjeen toisensa jälkeen, pyyteleviä, selitteleviä, syytteleviä, joissa ärsytetyt intohimot turhaan koettavat kätkeytyä nöyräin ja alamaisten lauseparsien alle. Hän haluaa ilmeisesti varakansleria kaikessa kannattaa, hän kiittelee tämän toimenpiteitä, tämän tarmoa ja intoa, mutta on samalla kyllin viisas ja varovainen, jotta olisi asioita entistä enemmän kärjistymään saattanut. Hän siis kirjoittaa Schulténille suosiollisesti ja ystävällisestikin, vetoaa rauhallisen yhteistoiminnan välttämättömyyteen, akatemian arvon ylläpitämiseen kehottaen kaunein sanoin kumpaistakin riitapuolta sopimaan. Nyt hän viimein — toukokuun 11 päivänä — viimeksisaamainsa tietojen johdosta rehtorille puhuu jyrkkää kieltä: „Minun täytyy myöskin tunnustaa, ettei tarkoitukseni suinkaan ollut, että asia sellaisilla muodollisuuksilla ja sellaisella melulla ratkaistaisiin, koskapa sellainen on aivan tavatonta silloin kun ystävällinen sovinto on tehtävänä, erittäin juuri tässä tapa-

uksessa; koskapa sellaisesta riidasta, joka viinilasin ääressä on syntynyt, halusta seuraavana päivänä koetetaan ystävyydessä sopia. Myöskään ei Herra Piispa ja Varakansleri ole tässä asiassa muuta tehnyt kuin sitä, mihin akatemian sääntöjen toinen kappale häntä kehottaa ja minä voin Teille, Herra Rector Magnificus, vakuuttaa, että Herra Piispa ja Varakansleri on jutun minulle esittänyt ilman pienintäkään intohimoa tahi puolueellisuutta. Vaan sitten jätänkin Teidän itsenne pääteltäväksi, Herra Rector Magnificus, mitä iloa minulla on itselleni uskotusta Kanslerinvirasta, kun heti ottaessani virkani vastaan, sellaisia riitoja Akatemian jäsenten kesken syntyy, jotka ovat Akatemialle häpeäksi ja haitaksi, sen jäsenille varsin vähäksi kunniaksi ja opiskelevalle nuorisolle suurimmaksi pahennukseksi" — ja konseptista päättäen oli aikomus vielä lisätä: „ja eikö minulla ole syytä, mitä pikemmin sitä parempi, pyrkiä tästä erilleni, etenkin kun minun täällä suureksi kiusakseni täytyy kuulla kaikesta tuosta puhuttavan". Schulténin tulisi vielä kerran tarkoin miettiä suostuisiko sovintoon vai lykkäisikö asian tuomioistuimen ratkaistavaksi. Ja varakanslerille meni samalla kertaa vielä viimeinen kehotus rauhanrakenteluun.

Se vaikutti. Miten sovinto tapahtui, siitä kertoo Schultén 10 päivää myöhemmin kirjeessä kanslerille, ei tosin varsin samalla tavalla kuin varakansleri samanaikuisessa kertomuksessaan, mutta pääpiirteissään yhtäpitävästi: „Se mitä Teidän Korkeakreivillinen Ylhäisyytenne tämän kuukauden 11 päivänä armossa suvaitsi käskeä alamaiselle palvelijalleen, se on nyt alusta loppuun täytetty ja noudatettu. Ja enimmin on minua huolettanut se miten tuo saattaisi sillä tavalla tapahtua, että teeskentelemätön syvä kunnioitukseni ja kuuliaisuuteni esivaltaani ja korkeata päällikköäni kohtaan siitä olisi huomattavissa; ja samalla huolenpitoni Akatemian ja sen jäsenten kunniasta, niin myöskin suopeuteni ja taipuvaisuuteni unohtamaan mitä epämieluista minulle on saattanut tapahtua, siitä tulisi näkyviin. Viime maanantaina oli minulla sentähden kunnia ilmoittaa Herra Piispalle ja Varakanslerille ajatukseni", — varakansleri taas esittää sovinnonalotteen omaksi ansiokseen — „ja seuraavana päivänä yhdyin Herroihin asianomaisiin ja ojensimme muitta mutkitta toisillemme kätemme, jonka jälkeen Herra Piispa tarjosi meille aterian ja niin erosimme hyvinä ystävinä". Juttu, joka kokonaisen kevätlukukauden oli pitänyt yliopistopiirejä kuohuksissa ja aiheuttanut kymmeniä kirjeitä ja kirjelmiä Turun ja Tukholman välillä, oli siihen päättynyt. Schultén ikäänkuin anteeksipyydellen kiirehti kanslerilta rukoilemaan, ettei tuomitsisi koko akateemista opettajakuntaa sen mukaan mitä hän yksityisesti oli tehnyt, ja ettei hän väsyisi tärkeään tehtäväänsä. Hän, Schultén, oli vakuutettu siitä, ettei ylioppilasnuorisosta ainoakaan ollut

asiasta kuullut ja konsistoriossa oli hän koko ajan esiintynyt ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut. Ja lopuksi sekä hän että varakansleri kiittävät Hornia armollisesta rauhanrakentamistyöstä.

Päättynyt riitajuttu oli vain ensimäinen räikeässä ristiriitaisuuksien sarjassa; niitä oli rinnan tämän kanssa ja kauan jälkeenkinpäin; niitä oli yliopiston opettajien, sitten semminkin varakanslerin ja rehtorin, lopuksi yliopiston ja hovioikeuden välillä. Tahtomatta tarkemmin tätä vyyhtiä selvitellä, esitän siitä vain muutamia tapahtumajaksoja.

Niistä ensimäisen, ja edelläkerrotun jutun aikuisen, oli aiheuttanut kysymys varakanslerin istuinsijasta konsistoriossa. Professorikunta oli kuten edellä näimme viime aikoihin asti kokouksissansa istunut pitkillä penkeillä pienen konsistorionsalin seiniä myöten, varakansleri ja rehtori poikkipenkillä, edessänsä pieni pöytä. Mutta sitten oli hankittu tuolit, jotta kaikki konsistorion jäsenet voisivat pöydän ympärillä istua; arvonerotukseksi oli varakanslerille ja rehtorille varattu pienet venäjännahalla päällystetyt nojatuolit, vastatuksin kummankin tuolirivin yläpäässä. Mutta pöydän päähän, kunniasijalle, oli asetettu hänen korkeakreivillisen ylhäisyytensä akatemian korkean kanslerin suuri, kultanahkainen nojatuoli.

Vaan Wittepä ei tähän tyytynytkään: hänhän edusti kansleria konsistoriossa, hänen oli siis myöskin oltava kunniasijalla — pöydän päässä. Professorit taas itsepintaisesti puolustivat tuolijärjestystänsä. Miten oli tästä selviydyttävä? Tietysti taas valituksia, selittelyitä ja kyselyjä, joukko pulmallisia tapauksia, ja asia mutkistui aina enemmän. — „Konsistorio ei halua asettaa tuoleja siihen järjestykseen, missä ne muissa akatemioissa ovat, vaan viralleni vahingoksi kieltää minulta sen istuimen, mikä upsalalaisen ja lundilaisen käytännön mukaan minulle kuuluu, asettaen tyhjän tuolin minun ja Rehtorin tuolin väliin, niin että minun tuolini on toisella puolen pöytää Herrain Professorien rivissä ja Rehtorin toisten Herrain Professorien rivissä toisella puolella.“ — Näin yhdessä kirjeessä, sitten taas vastakkaiselta taholta: „Jos nyt Herra Varakanslerin tuoli muutetaan pöydän päähän, niin en tiedä mitään soveliasta sijaa minne sijoittaisi Hänen Ylhäisyytensä Kanslerin tuolin, koska Konsistorion Huone on erinomaisen kaitainen ja lyhyt, ja tämän tuolin nostaminen toiseen huoneeseen ei taas tunnu soveltuvan siihen kunnioitukseen, jonka olemme velvolliset osottamaan korkealle ja armolliselle Kanslerillemme.“ Ja uudelleen: „Niinpä minä en myöskään saata käsittää mitä Herra Varakanslerilla on sitä vastaan, että Korkean Kanslerin tuoli yksin on pöydän päässä; niinikään on ihan sopimatonta

ja mahdotonta, että se on Varakanslerin selän takana, niinkuin jo jonkun kerran todella on tapahtunut, niin että Varakanslerin tuolin takapuoli ja Korkean Kanslerin tuolin etupuoli ovat melkein koskeneet toisiinsa."

Lopuksi kiintyy kaikki huomio käytäntöön Lundissa ja Upsalassa. Kirjoitetaan kumpaankin paikkaan ja saamainsa ilmoitusten johdosta akatemian konsistorio ottaa asian käsittelyn alaiseksi. Sillä kysymys on käynyt yhä tärkeämmäksi. Jos näet varakansleri voittaa, ei hän enää kirkossakaan voi istua rehtorin vieressä eikä saata konsistorion kirjelmiin kirjoittaa nimeänsä rehtorin nimen rinnalle. Hän esiintyy siinä tapauksessa yksin, rehtori vasta hänen alapuolellaan. Saatiin sitten Upsalasta tieto, että siellä tosiaan oli juuri tällainen tapa, mutta siellä olikin varakanslerina valtakunnan arkkipiispa; Lundissa taas rehtori ja varakansleri istuvat rinnan. Ja konsistorio ylläolevan nojalla tekee tämän ehdotuksen:

„Ja tulee siis Akateemisen Konsistorion vilpittömäksi mielipiteeksi se, että mitä tuoliin tulee, jonka Korkealle Kanslerille olemme hankkineet ja Konsistoriossa pöydän päähän asettaneet, jää samainen tuoli siinä yhä edelleen olemaan, niin että milloin Akateeminen Konsistorio saa suuren onnen nähdä Korkean Kanslerinsa luonaan, hän silloin tuolle tuolille istuutuu. Ja saman Korkean Herran poissaollessa Korkeastikunnioitettava Varakansleri, mutta muuten Akatemian Rehtori sillä istuu, niinkuin Upsalassakin on tapana tällaista tuolia käyttää. Kun Korkea Kansleri ei ole läsnä ja Korkeastikunnioitettava Varakansleri tulee saapuville, arvelee tämä Konsistorio, että Rector Magnificuksen tulee istua samalla tavalla kuin Lundissa" — siis varakanslerin vieressä — „koska sellainen on tässä Akatemiassa entisaikaisten tapain mukaista ja molemmat Korkeastikunnioitettavat Varakanslerit ovat samanarvoisia, kumminkin liikuttamatta Korkean Kanslerin tuolia, jolle Herra Varakansleri, milloin tulee saapuville, istuutuu ja joka aina on pöydän päässä, niin että Herrat Professorit tiedekuntain mukaan aina istuvat muuttumatta paikoillaan."

Horn kiirehti hyväksymään konsistorion ehdotuksen, joten siis Witte sai edelleenkin kanslerin kultapeitteisessä tuolissa istua. Varakansleri oli mielissään. Melkeinpä luulee näkevänsä vanhan kirkkoruhtinaan hymyilevänä ja kiitollisena kanslerille kirjoittamassa, kun hän piirtää paperille: „Sitä korkeata armoa ja korkeasti ylistettyä oikeudenmukaisuutta, jota Teidän Korkeakreivillinen Ylhäisyytenne on suvainnut minulle ilmaista Varakanslerin istuimen suhteen, Akateemisessa Konsistoriossa, kunnioitan kaiken elämän ikäni sitäkin enemmän, kun täten Teidän Korkeakreivillisen Ylhäisyytenne armollisella avustuksella voin varmasti viras-

sani käyttää suurempaa pontta sekä samalla vihdoinkin saattaa lamautuneen Akateemisen virastomme parempaan käyntiin.“

Rauha ei tosin siltä palannut konsistoriohuoneen pitkän pöydän ympärille. Tuskin olivat viimeiset kiitoskirjeet armollisesta rauhanrakentelusta kanslerille menneet kun jo varakansleri valittaa, että uskollisuuden valaa kuninkaalle vannottaessa rehtori törkeästi häntä konsistorion kuullen oli solvaissut. Schultén näet juuri oli virkaveljiänsä vannottamassa, kun Witte ehti astua sisälle ja kesken toimituksen vaati rehtorin tilille tästä omin päin otetusta valasta. Uusi jupakka nousi. Sen asiakirjat ovat liiaksi laajoja jotta niitä tässä kävisi esittäminen; vielä vähemmin on tämän kirjoituksen tila riittävä yhä uusia, ilmeneviä erimielisyyksiä luettelemaan, semminkin kun rehtorin ja varakanslerin riita laajeni kummankin virkamahdin perusoikeuksia käsittäväksi periaatteelliseksi taisteluksi. Oliko rehtorilla oikeutta kutsua konsistorio kokoon varakanslerin tietämättä? Oliko hänellä oikeutta varakanslerin nimikirjoitusta kieltää määrättyjen konsistorion kirjelmäin alta? Oliko hän velvollinen akatemian asiapapereita piispan tarkastettavaksi jättämään? Vihdoin, oliko rehtorikausi oleva koko- vaiko vain puolivuotinen? Riita-asioita tuntui loppumattomiin riittävän ja vähentymättömällä voimalla virkamahdit aina uudellensa törmäsivät toisiansa vastaan. Maaliskuun 1 päivänä päättyy sitten Schulténin rehtorikausi ja rehtorin viheriän samettikaavun kantajaksi valitaan parraton aatelisnuorukainen, kreivi Klas Ekeblad, joka Turussa opiskelemalla sikäläiselle akatemialle oli tuottanut suuren kunnian.

*

13 p. lokakuuta 1725 juhli akatemia hovioikeutta sen johdosta, että tämän turkulaisen veljesviraston säännöllinen työkausi uudelleen oli alkanut presidenttinsä, kreivi Ernst Johan Creutzin johdolla. Schultén, joka vähäistä myöhemmin akateemisen virkansa ohella tuli apulaisasessoriksi hovioikeuteen, latinalaisessa korupuheessa ylisteli laillisuuden arvaamattoman suurta arvoa, loi katsauksen suomalaisten lakilaitosten syntyyn ja viimeksi kiitteli hovioikeuden mainiota presidenttiä. Yleisö oli maamme sivistyneintä ja hienointa: etusijoilla yliopiston opettajat ja hovioikeuden virkamiehet, rehtori Klas Ekeblad, maaherra, piispa istuen penkillänsä oppituolista oikealla, presidentit Creutz ja Cederhielm rinnakkain vasemmalla. Silloin, juhlasoiton kuuluessa, hovioikeuden auskultantti Johan Schult rientää esille runomittaista ruotsalaista juhlapuhettansa pitämään. Vaivoin oli hän siihen viranomaisilta luvan saanut. Hänen maineensa ei näet ylioppilasajoilta Upsalassa ollut kehuttava,

tutkinnot suoritettuansa oli hän Venäjän virkauralle pyrkinyt, mutta palannut tyhjintoimin Turkuun ja täällä hän aivan äskettäin oli piispan suututtanut marssimalla tovereinensa piispankartanon ohitse saattueessa lippu, pullo ja pikareita käsissä. Äsken hän puhettansa pitääkseen oli itsellensä vaatinut keskimäistä istuinta juhlasalin kolmiosaisesta oppituolista; akatemian viranomaiset sen häneltä kielsivät koska hän siihen oli ilmeisesti halpa-arvoinen ja kaikkien yllätysten varalle oli kielletyn kunniasijan oviaukko punasella veralla suljettu.

Vaan nytpä tapahtuikin kuulumatonta. Schult astui oppituolin luo, repi reippaasti kankaan pitimistänsä, asettui juuri tuolle keskimäiselle kateederisijalle ja alkoi kuuluvasti lukea sepustuksensa alkusäkeitä:

Konungens högsta man i Finland, Nådige Herre,
Höge af stånd, af ätt, af wett, beprydde med sköldar,
Themidis rådgiärda Män och Martis modiga hieltar
Helicons grundlärda flock, Minervae och Palladis vänner [1]).

Silloin varakansleri nousi sijaltansa, muodoltansa muuttuneena ja vihaisin liikkein, viittasi rehtoria ja professoreita itseänsä seuraamaan sekä läksi salista. Nämät sekä muu yleisö jäivät toki paikoillensa, Schult luki runonsa loppuun ja juhla enemmittä häiriöittä päättyi. Vaan akatemian arvo oli loukattu, juhlatunnelma poissa; varakansleri, rehtori ja professorit vaativat yliopistolle hyvitystä.

Witte ja Ekeblad lähettävät valituskirjeitä kanslerille, konsistorio niinikään. Varakansleri jo ehdottaa rangaistuksenkin: Schult „olisi tuomittava Hänen Kuninkaallisen Majesteettinsa armollisella päätöksellä määrätyn sanamuodon mukaisesti, julkisesti ja ilmoitustaululla kuulutetulla hetkellä akatemiassa pyytämään anteeksi. Sitten olisi hänen istuttava vankina linnassa ja kolmanneksi lähdettävä tästä kaupungista ja paikkakunnalta, ettei sellaista täällä olisi, joka akatemian oikeuksia niin häpeämättömästi on loukannut ja, mikä pahempaa vielä, joka ehdottomasti, niinkuin jo on tapahtunutkin, viettelisi joukon viatonta akateemista nuorisoa vahingollisille poluille.“ Horn hyväksyi Witten vaatimukset ja oli valmis niille puolestansa pontta antamaan. Hän aikoi asian esittää kuninkaalle ja pyysi Creutziä suosiollisesti itsellensä ilmoittamaan mitä oli juhlatilaisuudessa nähnyt sekä myöskin kuulustelemaan syyllistä täydellisten tietojen saamiseksi. Vaan presidentti asettuikin

[1]) Frögde Qväde då Hans Excellence Högwälborne Grefve H:r Johan Creutz, Kongl. Majestätz och Sweriges Rijkes Högtbetrodde Man och Råd, samt President uti Höglofl. Kongl. Hofrätten i Storfurstendömet Finland, giorde sitt lyckelige inträde uti högbemälte Kongl. Rätt, som skiedde i Åbo den 13 october 1725, i underdånödmiukhet siungit af Johan D. Schult. Käsikirjoituksena Ruotsin valtioarkistossa.

omalle kannalleen. Hän pahoitteli sitä, että akateeminen konsistorio oli suoraan Hornin puoleen kääntynyt eikä hänen, presidentti Creutzin taikka kuninkaallisen hovioikeuden, jonka piiriin syyllinen kuului; nyt hän halusi toimeenpanna virallisen tutkinnon ja pyysi kopiota konsistorion kirjeestä kanslerille. Sitä taas ei konsistorio eikä kanslerikaan ollut halullinen antamaan.

Vihdoin Creutziltä saapuu lavea selitys liitteineen. Kohta kohdalta hän siinä Schultin käytöstä puolustaa: Kateederin keskisija oli Schultille kuuluvakin; se oli presidentistä päivänselvä. „Sillä jokainen oikeinajatteleva henkilö", hän kirjoittaa, „antaa etusijan Kuninkaalliseen Kollegioon otetulle ylimääräiselle, joka opinnoilla, tieteillä, matkoilla ja yleisten asiain hoitamisella on ansioittunut, ennen niin kutsuttua, raakaa ja usein niin syvästi turhantarkkuuteen vajonnutta ylioppilasta. Tälle kuuluu juuri oppituolin kolmas eli alin sija milloin tilaisuus sattuu ja hän uskaltaa esilletulla; sitävastoin on enemmän esimerkkejä kuin mitä luetella ehtii, että Kuninkaallisten Kollegioitten ylimääräiset saavat usein Hänen Kuninkaallisen Majesteettinsa erikoisen armon osakseen sekä kunniakkaita virkoja, jollaista pelkälle ylioppilaalle ei saata tapahtua." Schult oli varovasti ja meteliä nostamatta irroittanut kankaan kateederista eikä hänen puheessaan eikä hänen siihenastisessa elintavassaankaan mitään pahennusta ollut. Mutta jos joku sieti rangaistusta, sieti piispa. Hän oli äkkipikaisella käytöksellään vähällä juhlahetken pilata. „Eikä hän tässä" selittää Creutz „osottanut minulle sitä arvonantoa, jota minun virka-asemani oikeutta myöten olisi vaatinut, minä kun silloin olin akatemiaviranomaisten kutsusta ja terveyteni uhalla ensi kertaa yliopistoon tullut. Koska kumminkin olen pitänyt tätä hänen menettelyään heikkoutena ja äkkipikaisuutena, niin kristillisestä säälintunteesta jätän täksi kerraksi muuten oikeutetun hyvitysvaatimukseni siksensä. Ei siltä haittaisi vaikka yllämainittu Herra Piispa saisi soveliaan kehotuksen toiste viisaammin käyttäytymään sekä osottamaan enemmän kunnioitusta sille, jota Hänen Kuninkaallinen Majesteettinsa ja Valtakunnan Säädyt ovat valtaneuvoksen virka-arvolla kunnioittaneet, erittäinkin kun hän sanotussa tilaisuudessa istuutui ylemmäksi niitä paikkoja, joilla hänen niinkuin hänen edeltäjäinsäkin tulisi istua, anastaen nimittäin poikkipenkin, joka yksin valtaneuvokselle kuuluu ja vastaa minun sijaani kateederin toisella puolella; sillä tosiaankin hengellinen ylpeys käy muuten sietämättömäksi."

Nyt juttu lopultakin joutui kuninkaaseen asti. Horn sen 31 p. joulukuuta 1725 esittää Majesteetille empimättä asettuen akatemian ja sen varakanslerin puolelle ja jättäen majesteetin ratkaistavaksi, tahtoiko tämä heti tuomion langettaa vaiko jättää asian tuomioistuimen tutkittavaksi.

Kuningas valitsi viimemainitun keinon. Pitkin vuotta 1726 Turun raastuvanoikeus tutkii asiaa, nostaapa oikeuskansleri jutun piispaa vastaan hänelle kuulumattoman istuinsijan anastamisesta. Horn neuvoo ja auttaa akatemiaansa, selittää miten sen on arvoansa puolustettava ja piispan istuinsijasta hän oikeuskanslerille kirjoittaa: „En saata huomata, että Herra Piispa ja Varakansleri, Tohtori Witte olisi muuta paikkaa anastanut kuin mikä hänelle sääntöjen mukaisesti kuuluu. Siksipä ja kun minulla on syytä kiittää Herra Piispan ja Varakanslerin erinomaista intoa ja huolta Kuninkaallisen akatemian menestymisestä ja opiskelevan nuorison edistymisestä kirjallisissa taidoissa, olisin mielelläni nähnyt, että advokaattifiskaali olisi häntä säästänyt mokomasta aiheettomasta syytöksestä, se kun hänelle luonnollisesti on hyvin katkeraa."

*

Vuonna 1728 kuoli varakansleri Witte. Kun hautajaismenot ja ylistyspuheet olivat loppuunsuoritetut kulki Turun akateeminen elämä entistä kulkuaan. Professorit vaihtuivat tiheästi, ylimmätkin viranomaiset erosivat ja toisia tuli sijalle, vuosikymmeniä riitoineen ja pyrkimyksineen oli vierinyt, mutta elinvoimaisena säilyi entinen akateeminen traditioni. Ja kun vuonna 1776 alkoi Jaakko Haartmanin varakanslerikausi, nousivat kaikki nuo vanhat riitakysymykset, jotka 50 vuotta sitten olivat menneen miespolven mieliä kiihottaneet, uudelleen kummittelemaan. Varakanslerin ja rehtorin istuinsijat tulevat konsistorion kokouksissa puheeksi, varakansleri valittaa kuin ennen vanhaan, ettei hänelle kaikista kokouksista anneta tietoa, että rehtori omin päin ryhtyy akateemisia kysymyksiä ratkaisemaan kysymättä niistä varakanslerin mieltä. Haartman näytteli kaikessa Witten osaa ja yksi akatemian nuorimmista professoreista, Kreander, oli Haartmanin aseenkantajana kuin muinoin varakanslerin isä professori Juhana Haartman. — Ja kumminkin oli aika kokonansa toinen. Varakansleri sai opettajiston puolelta yksinomaan vastustusta osakseen; tuoliriita oli menettänyt entisen merkityksensä, sitä ainoastaan ivattiin; ja Haartmanin yritys saada lujempaa järjestystä yliopistossa aikaan menivät melkein kokonansa myttyyn. Kustavilaisen ajan kanslerit eivät enää varakansleria samalla tavalla kannattaneet kuin Arvid Horn. Sillä Haartmanin hallintokausi oli ilmestys menneestä maailmasta, Witten varakansleriajan aave.

Historiallista kirjallisuutta.

Knut Stjerna: Svear och götar under folkvandringstiden. Ruotsin Muinaismuistoyhdistyksen viime vuotisessa aikakauskirjassa, sarjan 37:ssä vihossa, joka päättää XII:nnen niteen, tekee nuori ruotsalainen tutkija tohtori Knut Stjerna selkoa svealaisten ja göötalaisten keskinäisestä suhteesta kansainvaellusajalla.

T:ri Stjerna on jokseenkin tuottelias tiedemies: Miltei kaikissa muinais-, satu-, ja kansan-tieteellisissä julkaisuissa on hänen kynänsä tuotteita. Meilläkin on hän tuttu kirjotuksestaan Erik Pyhän ristiretkestä Suomeen. Se tutkielma, mikä nyt on esitettävänämme, ansaitsee niinikään täällä ainakin niin sanoakseni historiallista intressiä. Vielä noin parikymmentä vuotta sitten ilmestyneessä kansantajuisessa kirjasessaan „Suomen asukkaat pakanuuden ajoilla" prof. Aspelin näet edusti sitä kantaa, että svealaiset olivat se Suomen germaaninen asutus, joka Suomen heimojen viidennellä vuosisadalla maahan tullessa oli pakotettu Ruotsiin muuttamaan. Näin olisivat siis svealaiset ja göötalaiset aivan eri heimoa. Uudempi muinaistutkimus on tosin todistanut tämän erehdykseksi, mutta siitä huolimatta ei ole päästy yksimielisyyteen noiden kahden „kansan" keskinäisestä suhteesta. Kysymykseen koettaa nyt T:ri Stjerna muinaistutkimuksen, satu- ja kielitieteen avulla antaa laajaperäisen vastauksen. Hänen esityksensä on seuraava:

Jo ennen Kristuksen syntymää oli suuri joukko germaaneja Skandinaaviasta muuttanut Weichseljoen suulle ja sieltä etelään päin, niin että germaanilainen alue vihdoin ulottui Mustanmeren pohjoisrannalle. Näistä heimoista muodostuivat itägermaanit. Kun sitte nämä kansat läksivät suurena kansainvaelluksena länteenpäin, saivat he apua pohjoisgermaaneilta, joiden kanssa he luultavasti olivat poliitisesti liittoutuneet. Näin alkaa pohjoismaissa se aika, jolle muinaistutkijat ovat antaneet nimen „kansainvaellusaika".

Vaelluksia tapahtui pohjois-Saksasta ja suurilta Itämeren saarilta, Gotlannista, Ölannista ja Bornholmista sekä etelä-Ruotsista. Noin v:sta 300 v:den 550 paikkeille tavataan näet eteläisissä maissa muinaisesinetyyppejä, joiden varhaisemmat muodot tavataan vaan yllämainitulla alueella. Samaten yht'äkkiä jäävät käyttämättä n. v. 300 seutuvilla monet suuret kalmistot, jotka sitä ennen ovat olleet monen monta vuosisataa keskeymättä ihmisten lepotanterina. Tätä ei Stjernan mukaan voi selittää muuten kuin väestön vähentymisellä ja poismuuttamisella. Niin ollen on noin sadan vuoden pituinen aika (300—400 j. kr.) etelä-Skandinaaviassa muistomerkeistä kovin köyhä. Silloin tapahtuu nopea muutos. Noin puolentoista sadan vuoden aikana on etelä-Skandinaavia hämmästyttävän rikas kultalöydöistä, jotka summattomina aarteina meidän päivinä tulevat esiin. Näiden löytöalueiden pohjoisraja on suunnilleen Vänerin—Mälarin paikkeilla.

Tämän tosiasian selittää Stjerna seuraavasti: etelässä musertui Rooman valta pirstaleiksi n. vuoden 400 paikkeilla. Äärettömät aarteet tulvasivat nyt germaanisille kansoille. Seuraava vuosisata oli taistelujen ja saaliin aika.

Kun suuri osa taistelijoista oli Itämeren seutuvilta, niin melkoinen määrä kultaa virtasi sinne heidän kotiseuduilleen.

Mutta samoin kun etelässä heikko ja voimaton, mutta rajattoman rikas Rooman valtakunta houkutteli pohjoispuolella olevat germaanit kimppuunsa, samoin kävi myös Skandinaaviassa. Sen eteläosa oli väestöstään paljo menettänyt vaellusten kautta, mutta saanut sijaan satumaisia rikkauksia. Pohjoisosa taas oli elinvoimaisen kansan hallussa, kansan, jonka tulolähteet olivat samanlaiset kuin ennen. Nyt pohjoiset asukkaat hyökkäävät etelämpänä asuvien päälle. Tulee katastroofi: pohjoiset maat, jotka ennen eivät olleet ottaneet mitään tärkeää osaa historian kulkuun, tulevat äkisti hallitseviksi ja muodostavat vahvan keskushallituksen Uplantiin, jossa n. 600 tienoilta alkaen esiintyy loistavan mahtiaseman merkkejä: Vendelin, Ultunan, Tunan, Upsalan, Birkan löydöt.

Sen sijaan etelä-Ruotsissa vähä ennen tätä aikaa vanhat esinetyyppisarjat katkeavat ja sijaan tulee toisia, joiden prototyypit tavataan Uplannissa ja Norrlannissa. Tämä äkillinen muutos tavataan ensin Ölannissa, sitte Gotlannissa, lopuksi Bornholmissa: sinne asti siis ulottui svealaisten valta.

Tämä suuremmoinen skandinaavinen kamppailu herätti henkiin eepillisen runouden: Beovulfin ja Ynglingatarun. Tässä Stjerna vakuuttavasti konstateeraa, että nämä laulut todella kuvaavat nyt kysymyksessä olevaa aikaa. Vielä näyttää hän (p. 348 seur. 354), mitenkä Ynglingataru ei ole svealaisten kansalilseepos, vaan geatien ja danien tekemä, ja miten se 900-luvun kolmannella neljänneksellä muodostui lopullisesti Englannissa, kuten jo Sophus Bugge on todistanut.

Tekijä on lyhyesti sanoen tahtonut todistaa, että svealaiset ovat pohjois-Ruotsissa asunut kansanheimo, joka kansainvaellusajalla syöksyi etelämpänä asuvien geatien päälle ja laski ne valtansa alaisiksi. Tästä sitte ne kiivaat riidat, jotka historiallisen ajan alussa vallitsivat esim. kuninkaan nimittämisoikeuteen nähden Svean- ja Götanmaan välillä. Se myös selittäisi mitenkä svealaiset vallottajan oikeudella olivat göötiläisiltä määränneet $^1/_3$ maista kuninkaalle (vrt. Hildebrand. sv. statsförf. historia p. 17 ja 18).

Kuten edellisestä näkyy, esittää Stjerna suuria ja rohkeita ajatuksia ja tekee sen mitä mieltäkiinnittävimmällä tavalla. Mutta koettamalla esittää vain suuria piirteitä yleiskatsauksen muodossa, joutuu hän kiusaukseen pitää totena paljo sellaista, joka kenties voi olla niin, mutta jota toistaiseksi ei voida todistaa. Silloin on vaara tarjolla upota hypoteesien pohjattomaan suohon. Minun nähdäkseni Stjerna ei ole voinutkaan tässä kirjotuksessaan aivan pysyä varman objektiivisuuden kannalla. Niinpä hänen otaksumisensa itägermaanien alkuperästä on hyvin epävarma. Pikemminkin voi olla luultavaa, että ne joukkomuutokset Weichsel-joen suulle, jotka *mahdollisesti* jo ennen ajanlaskumme alkua Skandinaaviasta tapahtuivat, olivat vain pienenä lisänä sille germaaniselle asutukselle, joka jo aikoja oli asunut Itämeren ja Mustanmeren välimailla. Se kuitenkin on asia, jota ei muinaistiede vielä voi ratkaista ja joka ei oikeastaan kuulu tähän kysymykseen.

Täysin oikeassa on sen sijaan tekijä otaksuessaan Skandinaaviankin kansojen olleen mukana n. s. suuressa kansainvaelluksessa (vrt. esim. Salin, Die altgerm. Tierornamentik.). Hyvin päteviltä tuntuvat myös hänen todistelunsa Ruotsin etelä- ja pohjoisosien suhteesta toisiinsa. Mutta siinäpä vasta tuleekin peruskysymys: olivatko svealaiset siis eri heimoa kuin etelämpänä

asuvat geatit, ja jos niin oli laita, milloin oli noista heimoista myöhempi maahan saapunut? Arkeologia todistaa, että mitään uutta heimoa tai itsenäistä asutuskehitystä ei voi Ruotsissa havaita tähän aikaan. Kun etelässä germaanit hyökkäsivät Rooman vallan kimppuun, oli siinä myös vastatusten kaksi eri kansanheimoa. Niin ei ollut laita Skandinaaviassa. Mistä siis saivat alkunsa nuo kansan nimet svealaiset ja göötalaiset, ja mikä oli ero niiden nimien kantajilla? Siihen etsimme turhaan T:ri Stjernan kirjotuksesta vastausta.

T:ri Stjernan tutkielma ansaitsee erinomaisen tyylinsä ja monen erittäin huvittavan kohdan takia kylläkin tutustumista.

A. M. T.

*

Sophus Müller: Urgeschichte Europas. Grundzüge einer prähistorischen Archäologie. (Europan esihistoria. Historiantakaisen muinaisuuden pääpiirteet). Strassburg, 1905. 204 siv. 8:o.

Voidaksemme arvostella ihmiskunnan edistysmahdollisuuksia ja syventyä inhimillisiin ilmiöihin on mahdollisimman tarkkaan koetettava ottaa selkoa ihmissuvun esi- ja sivistyshistoriasta. Mutta nyt on ihmiskunnan elinikä summattoman pitkä, ja historiallisesti tunnettu aika taas summattoman lyhyt. Senpä vuoksi onkin muinaistiede, joka tutkii n. s. historiantakaisia aikoja, aikoja, joista mikään kirja tai asiapaperi ei voi tietoa antaa, aivan yhtä tärkeä kuin konsanaan yleinen historia. Ilolla on niin ollen tervehdittävä jokaista teosta, joka yleistajuisessa muodossa koettaa esittää ihmiskunnan hämärää menneisyyttä. Tunnetuimmat populääriset Europan esihistoriat lienevät Hoerneksen Die Urgeschichte, Ranken Der Mensch ja Schurzin Die Urgeschichte der Kultur. Vanhemmista julkaisuista mainittakoon ruotsal. H. Hildebrandin De förhistoriska folken. Nyt viimeksi on tanskalainen museon johtaja S. Müller julkaissut yllä nimitetyn tutkielman.

Ne jotka ovat lukeneet tämän mainehikkaan tutkijan edellisiä teoksia, esim. Vor Oldtidin, muistavat hyvin sen ihailtavan, mukaansa tempaavan lämmön, jolla tekijä maansa esihistoriaa esittelee. Toiselta puolen on myös tuttua, miten Müller siirtyessään laajempia aloja käsittelemään, usein kadottaa varman pohjan jalkainsa alla ja erehtyy. Viittaan vaan esim. hänen aikaisempiin kirjoituksiinsa pronssikauden kulttuurin luonteesta ja hänen kronologisiin päätelmiinsä.

Mitä tähän uuteen teokseen tulee, niin olkoon heti mainittu, että huolimatta Müllerin laajatietoisuudesta, hänen heikkoutensa silmiinpistävästi tulevat näkyviin juuri varsinkin aikamääräyksiin nähden. Kun taas aikamäärittely on luuranko, jonka ympärille muut päätelmät keskittyvät, tulee kokonaisuuskin epävarmaksi.

Värillisessä taulussa antaa M. havainnollisen kuvan esihistoriallisten ajanjaksojen suhteellisesta pituudesta Euroopassa. Ajatus tietysti semmosenaan on hyvä, mutta M. luonnollisesti kyllä ei tyydy vain suhteellisiin aikamääräyksiin, vaan tahtoo vuosisadoissa määrätä tärkeät aikakausien vaihdot. Mikä on tässä hänen mielipiteensä? Katsokaamme!

Ihmisen ensi ilmaantumista Europassa ei M. rohkene viedä kauvemmaksi taaksepäin kuin n. 10,000 v. ennen ajanlaskumme alkua. Mutta silloin kun ihminen jo asusti muualla Europassa, vallitsi Pohjois-Europassa jääkausi, ja summattomat ajat tarvittiin, ennenkuin mannerjää sulivat, uudestaan kulkivat etelään ja taas lopullisesti sulivat, ennenkuin ilmanala, kasvi- ja eläinkunnat ehtivät kokonaan muuttua. Ja kaiken tän aikaa jo oli ihmisiä Europassa ollut. Yksinpä jääkauden lopunkin asettavat maltillisetkin geoloogit 17—18,000 v. ajassa taapäin.

Kun Müllerin pitää saada kaikki monikymmentuhat-vuotinen kehitys mahtumaan vain 10,000 v. sisään, hän pakostakin joutuu tekemään metoodillista väkivaltaa. Paljo olisi esim. puhtaasti muinaistieteelliseltä kannalta muistuttamista n. k. mykeeneläisen Atreyn aarre-aitan ja pohjoismaisten käytävähautojen yhdistämisestä yhdenaikuisiksi, mutta tällaisessa lyhyessä yleiskatsauksessa se ei ole tarpeen. Mainittakoon vaan, että sekä geoloogisilta että arkeoloogisilta näkökohdilta lähtien Müllerin aikamäärittely on *aivan liika alhainen*. Euroopan etevimmät arkeoloogit, ruotsal. Montelius, ranskal. S. Reinach ja itävaltal. M. Hoernes ovatkin jokainen tässä suhteessa täysin yhtä mieltä.

Mitä tähän teokseen muuten tulee, niin kokoo Müller perusväitteensä yhteisiksi ponsilauseiksi.

1. Etelä oli johtava kultuurikeskus; ulkopuoliset maat, etenkin Pohjola, olivat vastaanottavia; eteläinen kultuuri saapui väliteitä muuhun maailmaan, mutta varsin hitaasti ja paljo alkuperäisestään muuttuneena. 2. Ornamentit, aseet, koristukset y. m. voivat kauvan pysyä muuttumattomina, ja esinemuoto, joka Pohjolassa on yhtäläinen etelä-europalaisen tyypin kanssa, voi olla paljo myöhäisempi jälkimäistä, joskin ne voivat olla yhdenaikuisiakin asianhaaroista riippuen.

Nämä lauselmat ovat jokseenkin väljiä ja ylimalkaisia ja semmosina yleispätöisiä. Joka tapauksessa on niitäkin varovaisuudella käytettävä. Mitä näet tulee siihen, että Etelä oli kultuurinjakaja ja Pohjola vastaanottava alue, se suuressa katsoen on oikea: Välimeren maistahan ovat metalli ja useat esinetyypit, uskonnolliset käsitykset y. m. levinneet tänne. Mutta toiselta puolen on osaksi varmaa, osaksi luultavaa, että Etelä puolestaan on saanut Keski- ja Pohjois-Europasta paljo aineellisia ja henkisiä vaikuttimia. Mahdollista on, että esim. metalleista tärkein, rauta, on Keski-Europassa ensinnä keksitty ja sieltä levinnyt muuhun maailmaan n. 1200 v. e. Kr.

Toista Müllerin perusväitettä vastaan ei ole mitään sanottavaa, mutta se onkin niin ylimalkaiseen muotoon sepustettu, että se ei voi mitään todistaa; viittaan tässä kohden tämän aikakauskirja-numeron ensi kirjoitukseen, jossa jonkun verran on asiaa pohdittu.

Yllä esitetty olkoon sanottu teoksen metoodillisesta puolesta. Kirjan sisällön tarkempaan selostelemiseen en nyt tahdo ryhtyä. Siinä on erinomaisen paljo oikeaa ja paljo varteen otettavaa, ja ennen kaikkea huvittavaa sellaiselle, joka ei ennen ole alaan tutustunut. Valitettavasti vain on tutkimustapa liika yksipuolinen, joten johtopäätökset tulevat kärsimään. Missään tapauksessa en sentään tahtoisi yhtyä niin ankaraan kritiikkiin, kuin ranskal. S. Reinach on Revue critique'ssä antanut. Minusta kirjaa kyllä voi suositella luettavaksi, kunhan sitä varovaisuudella käytetään.

A. M. T.

M:me Rolands bref i urval öfversatta af *Alma Söderhjelm.* (Rouva Rolandin valittuja kirjeitä, ruotsintanut Alma Söderhjelm). Helsinki 1905, XXIX + 162 + 230 siv. 8:o.

Mielestäni toht. Söderhjelm oikein on oivaltanut yleisömme toivomukset, kun hän nykyisenä kumousaikana on julkaissut viehättävän lähdekokoelman Ranskan vallankumousvuosilta eikä esim. omintakeista erikoistutkimusta tältä alalta. Sillä paremmin kuin parhainkaan tutkija tai tuntija kirjeet ilmaisevat toisiaan hurjasti tavottelevain tapausten vaihtelevia vaikutuksia; niihin on piirrettynä tuoreeltansa kaikki heräävät toiveet, irroitetut intohimot, pelko, pettymys ja ylevä alistuminen säälimättömään kohtaloon, tuhannet nimettömättömät tunnelmat herkässä ja henkevässä naisensielussa.

Ensimäisen osaston kirjeistä huokuu vielä l'ancien regimen tyyni arkipäiväinen elämä kaikkine pikkuharrastuksineen: ystävättäret toisillensa vakuuttelevat muuttumatonta kiintymystään, vastaperustetun kodin vaatimattomat askareet, pieni ihmisolento Eudora nuoren äitinsä ylenpalttisen huolenpidon esineenä, maalaiselämän viattomuus, ja tätä kaikkea vielä sulostuttamassa virkeät tieteelliset ja taiteelliset harrastukset, yhteistyö älykkään aviopuolison rinnalla ja muutamien nuorten miesten platooninen ystävyys. Siinä hymyävä rococo-idylli, samanlainen kuin ne, jotka suurten draamankirjoittajain teoksissa tapaamme vastakohtana ja taustana seuraavia suuria tapahtumia vastaan. Ja kaikki ilmaistuna sillä ikuisesti miellyttävällä taiteellisella välittömyydellä, jonka tunnemme valistuskauden naispuolisten kirjoittajain ja semminkin rouva de Sevignén kirjeistä; jokainen kirje on kuin kuvastin haihtuvasta hetkestä ja kumminkin kirjoitettu ilman minkäänlaista vaativaisuutta kotiaskarten ohella. „Kello on 8 elokuun 25 päivän illalla 1783“ niin luontevasti esm. eräs kirje alkaa. „Istun kirjoituspöytäni ääressä, tukanlaite jo puoleksi hajotettuna ja sentään osottaen, ettei puku päivänmittaan ollut huolimaton, ja vakavailmeisenä yritän vaikutelmiani kokoilla muistaakseni mitä tänään olen kuullut ja ilmaistakseni ne niille, joita rakastan“. — Sitten seuraa kirjeet Pariisista, jonne vastaisen vallankumouksen sankaritar on lähtenyt — aatelisarvoa miehellensä anomaan. Niissä paljastuu lahonneen virkavaltaisuuden koko monimutkaisesti mitätön olemus: yksityinen mielivalta, personalliset suhteet, lämminsydämisen naisen koe kivikovien mahtimiesten sydämiä miehensä puolelle taivuttaa. Ei voisi parempaa valmistusta toivoa vapaudenharrastusten voimaa tajutakseen, kuin tuo nöyryyttävä kumarteleminen virkamiesten vastaanottohuoneissa.

Sitten muutaman vuoden päästä keskellä suurpolitiikan pyörrettä: olosuhteet ovat luoneet entisestä rococorouvasta uuden ihmisen; sen osottavat heti alussa intoiset kirjeet Lyonista täynnä kiihkoa ja ylimysvihaa. En tässä saata enemmältä esittää niitä myrskyisiä revolutioniajan tunnelmia, totka toisen osaston kirjeistä tuulahtavat. „Täällä eletään kymmenen vuotta 24:na tuntina, kertovat kirjeet; tapaukset ja mielenliikutukset seuraavat toisiansa omituisen nopeasti; milloinkaan eivät niin suuret pyrinnöt mieliä vallanneet ja koskaan eivät ihmiset niin niiden arvoisia olleet, valistus leviää ja keskellä myrskyjä kasvaa yleisen mielipiteen voima ja valmistaa oikeuden aikaa, joka kerran on tuleva. Sitten epätoivoisia kirjeitä tyrannien voitosta, taantumus tunkee esille. Pari kuukautta kauvemmin: näyttämö on uudellensa muuttunut, kirjoittajattaren puoliso ministerinä ja ystävät apulaisina. Muutamia kuukausia, vuosi lisään, ja kirjoittajatar puolisonsa ja ystäviensä rinnalla taistelee epätasaista vapaustaisteluaan jakobinien musertavaa voimaa vastaan. „Asema jossa elämme ei jätä meille silmänräpäyksenkään lepoa“. Aina keskellä myrskyä, aina kohotetun kirveen alla, kuljemme salamain leimahdellessa tietämme — ja ellei meillä olisi puhtaan omantunnon lohdutusta, olisi tilamme sietämätön“. Kaiken kauhean jännityksen lisäksi repii kirjoittajattaren rintaa ristiriita: puolisonvelvollisuuden ja tulisen rakkauden välillä, joka vastustamattomasti vetää toista

miestä kohti. Sankaritar löytää rauhan — vankilassa: siellä hän lukee Plutarkostaan, sieltä kirjoittaa rakastetullensa yleviä, rohkaisevia kirjeitänsä ja sieltä hän lähtee laskeaksensa kaulansa mestauskirveen alle, joka määräpäivänä putoaa.

Toht. Söderhjelmin julkaisu syystä ansaitsee, että yleisömme siihen rientää tutustumaan. Kirjeitten ruotsalainen asu tuntuu sujuvasti kuvastavan ranskankielistä alkutekstiä; alussa on lyhyt elämäkerrallinen johdatus, jolla ei muita vaatimuksia liene kuin asettaa lukija aineensa alkuun. Olkoon tämä teos kirjoittajillemme esikuvana ja yllykkeenä yleisöämme tutustuttamaan ulkomaitten runsaaseen kirje- ja muistelmakirjallisuuteen.

G. P.

Lyhyitä tiedonantoja.

Toht. *G. Reinin* väitöskirjan „Paolo Sarpi und die Protestanten“ (ks. Historiallinen Aikakauskirja 1905 siv. 23-24) on Königsbergin yliopiston kirkkohistorian professori *Karl Beurath* erittäin suosiollisesti ilmoittanut aikakauslehdessä „Deutsch- evangelische Blätter“. Tämä tapahtuu kirjoituksessa Sarpin suhteesta protestanttiseen liikkeeseen Venetsiassa, jonka hän mainitussa aikakauslehdessä on julkaissut, itse, kuten hän sanoo, pääasiassa noudattamalla Reinin esitystä. Reinin teos on „luotettava“ ja „tarkka“ lähdetutkimus, sen tulokset ovat „mieltäkiinnittävät“. Kuinka laajat Reinin toimittamat arkistotutkimukset ovat olleet, sen voi nähdä jo eräästä kohdasta alkulauseessa, jonka mukaan hän on koonnut ja tarkastanut sen käsinkirjoitetun ainehiston, johon hänen esityksensä nojaa, Venetsian valtioarkistossa ja Moskeeakirjastossa, vatikanisessa arkistossa ja Corsinikirjastossa Roomassa, johon vielä tulee lisäksi asiakirjoja Baijerin valtionarkistosta Münchenissä, Lontoon Public Record Office'sta sekä Pariisin kansalliskirjastosta. Meillä on tässä edessämme esimerkki siitä, kuinka meidän aikamme historioitsija työskentelee uudemman historian kysymysten alalla, kuinka hänen edistyvän tutkimuksensa joka kohdassa aina uudelleen tulee asettaa itselleen kysymys: kuka antaa luotettavaa tietoa, ja missä sitä todennäköisesti on saatavissa? — ja kuinka hänen sen lisäksi täytyy tutkia aikakauden kirjevaihtoa ja diplomaattien virallisia raportteja kotimaisille virastoilleen sekä johtuu lähteestä toiseen, kunnes hän on saavuttanut suurimman mahdollisen selvyyden.“

*

K. O. Lindeqvistin Suomen historiaa on nyt 13 vihkoa ilmestynyt, viimeiset kuvaillen 1500- ja 1600-luvun oloja. Aineen käsittely on yksinkertaista ja selvää. Lukija teosta silmäillessään saa sen käsityksen, että elämän tärkeimmät piirteet siinä ovat saaneet sijansa ilman että niille milloinkaan olisi liikoja sanoja uhrattu. Historiallisten elämänmuotojen kehittymistä ei tosin Lindeqvist niin järjestelmällisesti ja syihin tunkevasti selittele kuin moni myöhimpäin aikain tutkija esityksissänsä ja niinkuin uusimpien historiallisten koulujen metoodi monasti vaatii: hänen historiansa on pikemmin kertovaa ja kuvailevaa. Mutta on huomattava, että Lindeqvistkin mielellänsä viittailee kaikkien elämänalojen vuorovaikutukseen ja kuvaamainsa olojen perusedellytyksiin, että hän kuvauksensa takaa näyttelee historian kehityksen ehdottoman

yhtenäisyyden. Kun senlisäksi kultuurihistoriallisen puoli valtiollisen rinnalla on saanut ilahuttavan suuren sijan, emme ensinkään epäile suositella tätä teosta yleisöllemme mitä parhaimmin. Tekstissä on runsaasti onnistuneita kuvia; saahan esim. Nuijasodan ajoista kylläkin sanoille selitystä, kun katselee silloisia sotatapparoita ja peitsiä tahi aatelisherrain jykevämuurisia kartanoita.

*

Ruotsalaisen kirjallisuudenseuran julkaisuja 19 (Förhandlingar och uppsatser 19) on laskettu kirjakauppoihin. Niissä m. m. prof. Schybergson kuvailee Porthania Suomen talousseuran jäsenenä, Nordmann Arvid Stålarmia ja prof. Gustafsson laajasti sekä mieltäkiinnittävästi suurmiestämme J. J. Nervanderia. Prof. Leinberg taas kertoo vapaamuurariseurain vaiheita maassamme julkaisten joukon hauskoja asiakirjoja ja ilmoituksia sekä perustellen tietojansa historiikilla ulkomaisesta vapaamuurariliikkeestä ynnä tätä salaperäistä alaa koskevilla yleispiirteillä. Arkistonhoitaja Hausen esittää pienen kultuurihistoriallisen lastun jumalanpilkkaajan tuomiosta ja telottamisesta Ahvenanmaalla v. 1684; tapaus, josta kansa vieläkin kertoo ja jonka tuomiokirjat todistavat oikeaksi. Lopuksi on erikoisesti huomautettava Yrjö Hirnin „Bernardin de Saint-Pierre ja Suomi“ joka vastakeksityn käsikirjoituksen avulla tekee selkoa kuuluisan ranskalaisen kirjailijan matkasta ja matkahavainnoista Venäläisessä Suomessa Katariinan aikana. Bernardinin ranskankielinen käsikirjoitus on painettu kirjoituksen loppuun. — Kokonaisuudessaan tämä ruots. kirjallisuudenseuran 19:s julkaisu tekee varsin ansiokkaan vaikutuksen ja tarjoaa runsaan vastakeksittyihin lähdetietoihin ja omintakeisiin tutkimuksiin perustuvan lisän suomalaiselle historiantutkimukselle.

*

Kansanvalistusseuran elämäkertasarjaa on ilmestynyt *F. E. Franzénin elämäkerta*, Ester Hällströmin kirjoittama. Palaamme siihen ensi numerossa.

*

Zach. Topeliuksen pienissä kirjoitelmissa joita Verner Söderströmin kustannuksella paraillaan suomeksi julkaistaan, ja joista 10:s vihko on tullut, esitetään viimeisimmäksi Fredr. Cygnaeuksesta muistosanat ja muistopuhe Paciuksesta jatkuu seuraavaan vihkoon.

Toimitukselle saapunutta kirjallisuutta:

Helios: Alma Söderhjelm, M:me Rolands bref i Urval.

Kansanvalistusseura: Ester Hällström, Frans Michael Franzén, elämäkertoja 14. O. A. Joutsen, Suomen taidetta. I. Maalaustaide.

Otava: Bering Liisberg. Ranskan vallankumous 11—14 vihko.

Werner Söderström: K. O. Lindeqvist, Suomen historia 11—13 vihko. Vihtori Peltonen, Keksintöjen kirja 13—17 vihko. J. E. Rosberg, Maa ja kansat 22—25 vihko. Zach. Topelius, Pieniä kirjoitelmia 9 vihko.

Kanerva 1 n:o.

Luonnon Ystävä 1—2 n:o.

Terveydenhoitolehti 1 n:o.

Virittäjä 1905, 7—8 n:o; 1906, 1 n:o.

Suomen Museo 1905, 4 n:o; 1906, 1 n:o.

Yksityisiä lähetyksiä: K. G. Leinberg, Bidrag till frimureriets i Finland historia.

Historiallinen Aikakauskirja

tarjotaan täten tilattavaksi vuodeksi 1906.

Ollen alallaan ainoa suomalainen aikakauskirja, pyrkii se edelleenkin toteuttamaan ohjelmaansa levittämällä ajan vaatimaa historiallista tietoa ja sivistystä kansaamme. Aikakauskirjan tarkoituksena on esiintyä *kansantajuisena* ja *sisällöltään erikoisesti suomalaisen yleisön harrastuksiin soveltuvana.* Se käsittää itsenäisiä kirjoituksia sekä koti- että ulkomaan historian alalta, selontekoja ilmestyneistä teoksista, katsauksia kirjallisuuteen ja tietoja sekä uutisia merkillisimmistä tapahtumista historian työmailla ulkona ja kotona. Sitäpaitsi vuoden viimeinen numero tulee sisältämään luettelon vuoden kuluessa ilmestyneestä suomalaisesta tai suomalaisten henkilöiden kirjoittamasta historiallisesta kirjallisuudesta.

Kolmen viime vuoden kuluessa ovat arvoisaa avustustaan antaneet m. m. *Julius Ailio, Henry Biaudet, Carl v. Bonsdorff, Tor Carpelan, Jaakko Gummerus, Arvi Grotenfelt, Kustavi Grotenfelt, Yrjö Jahnsson, Antti Kaasalainen, U. L. Lehtonen, K. O. Lindeqvist, Gunnar Lindström, Oskari Mantere, K. R. Melander, Ernst Neovius, Heikki Ojansuu, E. G. Palmén, A. F. Puukko, Edv. Rein, G. Rein, A. Silander, Alma Söderhjelm, V. Tarkiainen, V. Wallin, K. Österbladh* y. m. Aikakauskirjan toimitus toivoo yhä edelleen saavansa avustusta näiltä y. m. henkilöiltä.

Historiallinen Aikakauskirja tulee edelleenkin ilmestymään kuusi kertaa vuodessa noin kahden ja puolen painoarkin vahvuisissa vihoissa. Asiamiesten kautta hankittuna se maksaa **neljä markkaa.** Tilaukset voidaan tehdä joko suoraan toimitukselta, asiamiehiltä tai kaikista postikonttoreista. Kuten viimeisenä vuonna saavat *kansa- ja kiertokoulujen opettajat sekä seminaarien ja oppikoulujen oppilaat* vuosikerran **kahdella markalla,** jos tilaavat suorastaan toimitukselta tai asiamiehiltä. Halukkaita asiamiehiä vastaanotetaan ja myönnetään heille joka *viidestä vuosikerrasta kuudes ilmaiseksi.*

Helsingissä, maaliskuulla 1906.

GUNNAR PALANDER
päätoimittaja

KAARLO BLOMSTEDT **K. R. BROTHERUS**

A. M. TALLGREN.

Helsingissä 1906. Helsingin Uusi Kirjapaino-Osakeyhtiö.